

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ТЮРКСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

Кваліфікаційна робота магістра з тюркської філології

**на тему: “ Дієслова на позначення емоційно-психічного стану
у сучасній турецькій мові: лексико-семантичний аспект**

*Допущено до захисту
“ ____ ” _____ року*

студента(тки) групи МПтур 53-20
факультету *сходознавства*
освітньо-професійної програми
*Галузевий переклад: турецька мова,
англійська мова*
за спеціальністю *035 Філологія*
за спеціалізацією *035.068 Східні мови
та літератури (переклад включно),
перша – турецька*

Кулікової Карини Сергіївни

*Завідувач кафедри
тюркської філології*

Науковий керівник:
к.філол.н., доц. Тімкова Т.М.
(науковий ступінь, вчене звання, ПІБ)

(підпис)

(ПІБ)

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

КИЇВ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНО-ПСИХІЧНОГО СТАНУ У СУЧАСНІЙ ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ.....	7
1.1. Психолінгвістика як напрямок сучасних лінгвістичних досліджень.....	7
1.2. Поняття та особливості дієслівної лексики на позначення емоційно-психічних станів.....	12
1.3. Рівень дослідженості дієслів турецької мови на позначення емоцій та психологічних станів у науковій думці.....	20
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНО-ПСИХІЧНИХ СТАНІВ У СУЧАСНІЙ ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ.....	29
2.1. Основні підходи до класифікації дієслів на позначення емоційно-психічних станів у турецькій мові.....	29
2.2. Класифікація дієслівної лексики на позначення емоційно-психічних станів за семантичними ознаками.....	32
2.2.1. Дієслова почуття.....	32
2.2.2. Дієслова психічного впливу та психічних станів.....	34
2.2.3. Емотивні дієслова.....	35
2.2.4. Когнітивні дієслова.....	37
2.3. Оцінні властивості дієслів на позначення емоційно-психічних станів.....	39
2.3.1. Дієслова на позначення позитивних емоційно-психічних станів.....	41
2.3.2. Дієслова на позначення негативних емоційно-психічних станів.....	43
2.3.3. Дієслова на позначення нейтральних емоційно-психічних станів.....	47
2.4. Особливості функціонування дієслів на позначення емоційно-психічних станів у сучасній турецькій мові.....	48
Висновки до розділу 2.....	54

РОЗДІЛ 3. СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ТУРЕЦЬКИХ ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНО-ПСИХІЧНИХ СТАНІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	56
3.1. Основні прийоми перекладу дієслів на позначення емоційно-психічних станів.....	56
3.2. Трудності відтворення семантичних властивостей дієслів на позначення емоційно-психічних станів при перекладі.....	61
3.3. Особливості перекладу дієслів турецької мови на позначення емоційно-психічних станів українською у публіцистичному тексті.....	65
Висновки до розділу 3.....	70
ВИСНОВКИ.....	71
ÖZET.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76

ВСТУП

Формування з середини 70-х рр. минулого століття антропоцентричної парадигми привело до повороту лінгвістичних досліджень в сторону людини. Пильна увага стала приділятися внутрішнього світу і психологічному стану носія мови, що в свою чергу призвело до усвідомлення необхідності розробки проблеми мовної концептуалізації і вербалізації емоцій.

Роботи таких лінгвістів, як А. Вежицька, В. І. Шаховський, Н. А. Красавський та ін., які займаються питаннями мовного вираження емоцій, дозволяють стверджувати, що проблема мови та емоцій є одним із пріоритетних напрямків сучасної лінгвістичної науки. У цих дослідженнях були розглянуті різні аспекти емотивності, побудована лінгвістична теорія емоцій (В. І. Шаховський). Спостерігається пильний інтерес вчених до мовних форм і способів вираження емоцій у різних мовах.

У цьому дослідженні нас цікавлять мовні засоби вираження емоцій у турецькій мові, а саме – дієслова турецької мови зі значенням емоційно-психічних станів людини. Цей вибір обумовлений тим, що лінгвістичне вираження емоцій робить їх експліцитними і зрозумілими для реципієнта у тому чи іншому дискурсі.

Когнітивна лінгвістика є малодослідженою сферою як в тюркології, так і в турецькому мовознавстві. Спостерігається обмежена кількість праць, присвячених вивченню дієслівної лексики турецької мови на позначення емоційних та психічних станів людини. Ця тематика є актуальною та потребує детального аналізу, узагальнень та систематизації, чим і обумовлена актуальність цього дослідження.

Окрім того, дослідження емотивної лексики турецької мови важливе через зростаючий інтерес до Туреччини та турецької мови зокрема в Україні та розвиток турецько-українських відносин. У цьому аспекті нашу увагу привертає також питання перекладу такої лексики турецької мови на українську.

Об'єктом дослідження є емотивна дієслівна лексика сучасної турецької мови.

Предметом дослідження є семантичні особливості та способи перекладу дієслів турецької мови на позначення емоційно-психічного стану.

Мета дослідження полягає у вивченні лексико-семантичних особливостей дієслів турецької мови на позначення емоційно-психічного стану, а також особливостей їх перекладу українською мовою.

Для досягнення обраної мети поставлено наступні **завдання**:

1) уточнити поняття та особливості дієслівної лексики на позначення емоційно-психічних станів;

2) визначити рівень дослідженості дієслів турецької мови на позначення емоцій та психологічних станів у науковій думці;

3) розглянути основні підходи до класифікації дієслів на позначення емоційно-психічних станів у турецькій мові;

4) визначити оцінні властивості дієслів на позначення емоційно-психічних станів;

5) проаналізувати особливості функціонування дієслів на позначення емоційно-психічних станів у сучасній турецькій мові;

6) розглянути основні прийоми перекладу дієслів на позначення емоційно-психічних станів;

7) визначити труднощі відтворення семантичних властивостей дієслів на позначення емоційно-психічних станів при перекладі.

Для вирішення поставлених завдань ми звернулися до таких **методів дослідження**:

1. Метод суцільної вибірки, за допомогою якого вдалося відібрати тексти, які містять емотивні лексичні одиниці.

2. Метод спостереження, за допомогою якого вдалося визначити роль емотивного дієслова у тому чи іншому конкретному реченні.

3. Дефініційно-понятійний та етимологічний аналіз слова для виявлення значення різних дієслів на позначення емоційно-психічних станів.

4. Порівняльно-зіставний метод для порівняння різних типів дієслів на позначення емоційно-психічних станів у сучасній турецькій мові та визначення їх відмінностей.

5. Лексико-семантичний аналіз для виявлення особливостей та значення різних типів дієслів на позначення емоційно-психічних станів у сучасній турецькій мові.

6. Перекладацький аналіз для з'ясування особливостей та труднощів перекладу дієслів на позначення емоційно-психічних станів у сучасній турецькій мові.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що воно є внеском у подальший розвиток вивчення питання емотивної лексики та фразеології турецької мови, а також є внеском у перекладацькі дослідження у рамках турецько-українського перекладу.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання висновків та здобутків дослідження на семінарських заняттях з лінгвістики та лексикології, у ході викладання турецької мови, а також курсу теорії і практики перекладу у закладах вищої освіти. Результати дослідження можуть послужити у якості матеріалу для написання студентських та наукових робіт.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, а також списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНО-ПСИХІЧНОГО СТАНУ У СУЧАСНІЙ ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ

1.1. Психолінгвістика як напрямок сучасних лінгвістичних досліджень

Починаючи з середини ХХ ст. у лінгвістичній науці відбулися вагомі зміни, пов'язані зі зміною парадигми досліджень мови. Колишній формальний підхід, який розглядав мову відокремлено як певну систему, застарів та вже не міг відповідати на всі питання, які поставали перед дослідниками. Відтак, лінгвістика почала розвиватися у різних напрямках, включаючи у свою методологію прийоми та інструменти багатьох інших наук – культурології, антропології, соціології, психології, біології, математики тощо. Так виникла прикладна лінгвістика, тобто напрям лінгвістики, який вивчає мову у її мовленнєвому функціонуванні, фокусуючись на практичному застосуванні мовної системи у житті (Гумовська І. М., 2016).

Така зміна парадигми позначилася також антропоцентричністю, тобто – спрямованістю на людину. Якщо раніше вчені-мовознавці вивчали лише мову як теоретичне явище, певну структуру чи систему, яка була відірвана від реального мовлення, то з приходом нового витку розвитку мовознавства увага вчених змістилася на вивчення мови через її носія – людину. Антропоцентричний підхід у лінгвістиці пов'язаний з аналізом мовлення людини, впливу на процес мовлення та зміни у мовній системі особистості людини, її національності, гендеру, віку, світогляду, культури. Важливу роль відіграють і особливості соціуму, розвиток науки та техніки та інші зовнішні фактори, за якими, у будь-якому разі, також стоїть людина та її діяльність.

У ході цих змін у лінгвістичній науковій парадигмі виникло безліч молодих наукових напрямків дослідження мови, серед яких і психолінгвістика. Термін “психолінгвістика” був вперше використаний у США у 1946 р.

дослідником Н. Пронко у статті “Мова і психолінгвістика” (Pronko N. H., 1946). У науковий обіг це поняття увійшло лише у 1953 р., коли, отримавши певний зміст, воно стало позначати нову наукову теорію, яка на той час тільки формувалася. Термін “психолінгвістика” складається із двох частин: “психо” – загальна частина зі словом “психологія” (від грец. “psyche” – душа) і “лінгвістика” (від лат. “lingua” – мова) (Белянин В. П., 2003).

Розглядаючи процес мовотворення, психолінгвістика описує, як мовна система і правила побудови мови дозволяють людині висловлювати свої думки, як образи свідомості фіксуються за допомогою мовних знаків. Описуючи процес сприйняття мови, психолінгвістика аналізує не тільки сам цей процес, але і результат розуміння людиною мови.

Предметом лінгвістики є система мовних засобів, використовуваних у комунікації. Лінгвістика розглядає систему мовних знаків і принципи будови знакової системи. Предмет психолінгвістики інший, адже цей науковий напрямок, передусім, цікавить процес функціонування цієї знакової системи, а саме – процес створення і сприйняття знаків мови людьми. Тим самим психолінгвістика за об’єктом збігається з лінгвістикою, а за предметом різниться з нею. Психолінгвістика тут (і за використовуваними методами та підходами) ближча до психології, яка вивчає породження, функціонування і будову механізму відображення реальності (Гумовська І. М., 2016).

Хоча як науковий напрямок лінгвістика зародилася лише у ХХ ст., її витоки знаходимо у працях вчених більш ранніх історичних епох. Зокрема, теоретичні основи ряду досліджень, що проводяться у сучасній психолінгвістиці, можна виявити ще у роботах лінгвістів ХІХ ст. Серед них – В. Гумбольдт (1767-1835 рр.), А. Шлейхер (1821-1868 рр.), Х. Штейнталь (1823-1899 рр.), Г. Пауль (1846-1921 рр.), О. О. Потебня (1835-1891 рр.), І. О. Бодуен де Куртене (1845-1929 рр.) та інші вчені, у чийх роботах було закладено психологічне розуміння мови та мовної діяльності людини (Белянин В. П., 2003).

У мовознавстві ХХ ст. існувала “біологічна” концепція мови, у якій розвивалося уявлення про мову як про організм. Так, у книзі “Німецька мова”

А. Шлейхер писав, що мови – це утворені зі звуків природні організми, причому найвищі з усіх. Вони, на думку вченого, проявляють свої властивості природного організму не тільки у тому, що вони класифікуються на роди, види, підвиди, але і в тому, що їх розвиток відбувається за певними законами. Метафорично уподібнюючи мову до організму, А. Шлейхер вважав, що мова незалежна від волі індивідів. Мову він розглядав як щось зовнішнє для людини, дане ззовні. Це ж підкреслював і відомий німецький філософ та мовознавець В. Гумбольдт, виділяючи антиномію об'єктивного і суб'єктивного у мові (Беянин В. П., 2003).

Б. де Куртене вважав, що як складне об'єктивно психічне явище мова складається із багатьох груп різнорідних уявлень. Вчений виокремлював серед таких уявлень три головних елементи:

- 1) фонації – групи фонаційних уявлень, уявлень фізіологічних рухів;
- 2) психічний – це групи уявлень аудиційних, уявлень акустичних результатів (наслідків) вищеназваних фізіологічних рухів;
- 3) церебрації – це групи уявлень виключно церебраційних (церебрації – це діяльність мозку, мовне мислення) (Бодуэн де Куртэне І. А., 1879).

Дослідник також вважав, що сутність людської мови є виключно психічною, а існування і розвиток мови обумовлені психічними законами. При цьому, мова як психічне явище існує, на думку Б. де Куртене, тільки в душах людей. На його думку, тільки індивідуальна мова має реальне буття, а загальна національна, племінна мова являє собою фікцію, наукову абстракцію, гіпотетичну рівнодіючу окремих індивідуальних мовних мислень (Беянин В. П., 2003).

Втім, до середини ХХ ст. ідеї В. Гумбольдта, Б. де Куртене та інших вчених, які розглядали зв'язок мови та психіки людини, не знаходили розвитку у лінгвістиці, у якій панував структурний підхід до вивчення мови. Все змінилося у 1950-х рр., починаючи з яких увага лінгвістів до ролі психіки у творенні мови та мовлення значно посилилася.

На розвиток сучасної психолінгвістики значний вплив мала американська лінгвістична традиція. Як науковий напрямок психолінгвістика пройшла у

своєму розвитку пройшла чотири головні періоди: формування, лінгвістичний, когнітивний і когнітивно-міждисциплінарний. На початку свого розвитку психолінгвістика орієнтувалася у психології на біхевіоризм, а у лінгвістиці – на структуралізм (Сем'янків Н. В., 2015).

Сучасний період розвитку психолінгвістики збігається із розвитком когнітивних наук. Психолінгвістика стала частиною цих когнітивних дисциплін, які намагаються відповісти на питання про характер знання, структуру ментальних уявлень і про те, як вони використовуються у таких фундаментальних розумових процесах, як логіка і прийняття рішень (Стадній А. С., 2010).

Когнітивний період розвитку психолінгвістики ознаменувався поступовим відходом від примату лінгвістичної теорії і спробою визначити місце мови серед інших фундаментальних психічних процесів. Когнітивна психологія – це галузь психології, яка вивчає те, як люди отримують інформацію про світ, як ця інформація може надаватися людиною, як вона зберігається у пам'яті і перетворюється на знання, а також як ці знання впливають на нашу увагу і поведінку. Іншими словами, когнітивний підхід також полягає у прагненні зрозуміти, яким чином людина розшифровує інформацію про дійсність і організовує її, щоб приймати рішення або вирішувати нагальні завдання.

Сучасна психолінгвістика намагається не лише описати лінгвістичні факти у різних випадках, а й пояснити їх, інтерпретувати факти структури чи системи через їх причинність, розглядаючи внутрішні зв'язки системи. На сьогодні ця галузь лінгвістики вивчає відповідність процесів породження і сприйняття текстів, конструкції цих текстів з психічними та психофізіологічними станами людей у процесі комунікації. Відтак, психолінгвістика – це галузь лінгвістики, що вивчає мову перш за все як феномен психіки. У своєму прикладному аспекті психолінгвістика є корисною для багатьох галузей психології, педагогічної та медичної психології, політичної та юридичної психології, патопсихології і нейропсихології. Ця наука має популярне використання у сфері криміналістики та у юридичній практиці (Белянин В. П., 2003).

Одним із напрямків досліджень у сучасній психолінгвістиці є аналіз відображення емоцій у мові. Традиційно емоційна сфера людини та її вплив на діяльність вивчалися психологією і практично не включалися до компетенції лінгвістики. Когнітивна теорія емоцій (емоціологія), що об'єднує досягнення когнітивної психології і лінгвістики, окреслила нову проблематику вивчення емоційних явищ. У дослідженнях використовуються отримані в інших галузях знання про емоції (зокрема, дані когнітології), на основі яких розробляється лінгвістична концепція емоцій. Тому цілком логічним є те, що емоціологію визначають як науку про вербалізацію, вираження і комунікацію емоцій (Шаховский В. И., 1995). Емоціологія є одним із напрямків психолінгвістичних досліджень на сьогодні.

У рамках цієї теорії емоції розглядаються у тісному зв'язку з когнітивними процесами, а їх зв'язок обґрунтовується таким чином: когніція викликає емоції, оскільки вона емоціогенна, а емоції впливають на когніцію, втручаючись у всі когнітивні процеси. Звідси випливає суть лінгвістичної концепції емоцій, яка полягає у тому, що людина (суб'єкт) відображає довколишній світ вибірково, виокремлюючи у ньому лише необхідне або цінне для неї у цей момент.

Емоційне самовираження часто безпосередньо пов'язане з мовою. Це можливо, тому що мова – універсальна знакова система, яка є неоднорідною за своєю структурою і складається з мовних і парамовних явищ, які теж слід розглядати як типи знаків (Вансяцкая Е. А., 1999).

Н. В. Сем'янків вказує, що емоційний стан мовця становить важливий аспект впливу на процес та результат мовної комунікації, яка характеризується вживанням емоційно забарвленої та експресивної лексики. Психологічні механізми відображення емоційного стану людини мовними засобами діють відповідно з наступними напрямками: денотативним і конотативним. Згідно з денотативним напрямком емоції у мові позначені певними лексичними одиницями, що мають сигніфікативне значення. Конотативний напрямок вираження емоційного стану мовця полягає у вербалізації конотативних смислів “позитивний” / “негативний” за допомогою емотивної лексики. Емоції належать

до універсальних лінгвістичних категорій, оскільки формуються у кожній мові та закріплюються у різних мовних засобах, лексичних, граматичних, фразеологічних тощо (Сем'янків Н. В., 2015).

Способи, що описують емоційні стани, надзвичайно різноманітні, хоча й мають низку спільних ознак. У цьому дослідженні ми звертаємося до такого основного засобу представлення емоцій, як мовні засоби. Це номінація (або вербалізація) емоцій. Так чи інакше, номінація будь-якої емоції повинна проходити через лінгвістичні засоби, при цьому вона може носити як прямий, так і непрямий характер.

Яким би способом не були представлені емоції, підкласи слів, які їх передають, мають деякі ознаки, що відображають структуру всієї системи позначень емоційних станів. Це, насамперед, “позитивна” або “негативна” оцінка, яка характеризує підклас. Крім того, емоції можуть не тільки бути безпосередньо названі, але й описані через фізичні відчуття або дії суб’єкта емоцій. Необхідно зазначити, що різні пласти лексики володіють різною потенцією в реалізації емоційного у мові, і значення мовних знаків конституюється або поняттями, або прямими емоційними переживаннями, не перетвореними на поняття (Гончарук М.М., 2012).

У цьому дослідженні ми фокусуємося на потенціалі дієслівної лексики у вираженні емоцій та емоційно-психічних станів людини, тож звернемося більш детально до аналізу емотивної лексики та визначення місця дієслів у системі такої лексики.

1.2. Поняття та особливості дієслівної лексики на позначення емоційно-психічних станів

У контексті психолінгвістики, когнітивної лінгвістики та емотиології, як окремого напрямку психолінгвістичних досліджень, на сьогодні розроблено кілька підходів до визначення та розуміння явища емотивної лексики, тобто лексики, яка використовується для позначення емоцій.

В основі психолінгвістичного впливу вербалізації емоцій лежить той факт, що емоція представляє собою нетривалі, спонтанні почуття людини, у результаті чого мовець стикається зі складностями у виборі тих мовних засобів, які допоможуть якомога ефективніше досягти мети комунікації (Шаховский В. И., 1988). Емоція відображає реальну дійсність у формі психічних переживань, що відрізняє її від інших психічних процесів, як пам'ять, увага, мислення, уява. У сучасному мовознавстві не існує чітко визначеної класифікації емоцій, що пов'язано зі складністю інтерпретації та характеристикою емоційного стану людини.

Хоча емоції під час комунікації можуть виражатися на різних мовних рівнях (на фонетичному, синтаксичному) та навіть на позамовному рівні (міміка, жести), найбільше уваги в сучасних лінгвістичних дослідженнях приділяється саме емотивному лексичному фонду мови.

Одним із перших явищем емотивної лексики (тобто, лексики, яка позначає емоції та емоційні стани людини) зацікавився російський лінгвіст В. І. Шаховський. Саме він надав і найперше визначення цього лексичного явища. Так, за В. І. Шаховським, емотивна лексика, як стверджує учений, це лексика мови, яка володіє явною та всім відомою емотивністю, яка адекватно сприймається комунікантами як в контексті, так і поза ним (Шаховский В. И., 1988).

Загалом же, емотивну лексику розуміють не стільки як окремий прошарок лексики, але також як кодифіковану семантичну властивість слова виражати семантику емоцій. Емотивна лексика має риси емоційного як факту психіки та лінгвістичного як матеріалізації останнього. Від психічного явища – емоцій – емотивна лексика запозичила чуттєвість людини до емоційних ситуацій, її емоційні реакції на них, яким притаманне власне забарвлення, та оцінку зазначених вище ситуацій. Матеріальне ж у складі сутності емотивної лексики співвідноситься із системою мовних засобів, які вживають для позначення / кодифікування психічного (емоцій) та прагматикою комунікативного акту (Романова Н. В., 2011).

У лінгвістичній науці емотивність визначається як “іманентно властива мові семантична властивість виражати системою своїх засобів емоційність як факт психіки, відображені в семантиці мовних одиниць соціальні й індивідуальні емоції” (Шаховский В. И., 1988). Емотивність є мовним відображенням емоцій, яке не тільки пов’язане із вираженням емоційно-оцінного ставлення мовця, але також спрямоване на створення у слухача відповідного емоційного резонансу (Колшанский Г. В., 2005).

В. І. Шаховський виділяє три групи лексики для мовної репрезентації емоцій:

- 1) лексика, що називає емоції;
- 2) лексика, що описує емоції;
- 3) лексика, що виражає емоції (Шаховский В. И., 1983).

Лексика, що називає емоції, на думку вченого не є емотивною. Такі слова містять лише поняття про певні емоції, тоді як семантика емотивів виражає внутрішній емоційний стан людини, її свідомості та психіки.

Натомість, лексичний фонд власне емотивних засобів мови формують емотиви – спеціальні лексичні одиниці, що виражають емоції. У своїй семантичній структурі вони обов’язково містять емоційний компонент. У залежності від типу емотивної семантики, всі емотиви поділяються на афективи, у яких емотивна семантика складає єдиний зміст семантики слова, та конотативи, у яких емотивні семантики супроводжують основне логіко-предметне значення. Ці обидві групи лексики є емотивними як у мові, так і у мовленні (Мельничук Н. О., 2014).

Основним принципом зарахування слова до ряду емотивної лексики, на думку більшості лінгвістів, є зовнішня функціональна ознака – якщо слово виражає чи здатне виражати емоції, то воно є емотивним. Емотивна лексика присутня у будь-якій національній мові, однак особливості її використання можуть різнитися як в різних функціональних стилях, так і в соціальних чи регіональних варіантах мови.

Є. В. Кротевич та Н. С. Родзевич (Кротевич Є. В., Родзевич Н. С., 1957) виділяють наступні групи лексики, які позначають емоцій:

- номінативи, тобто слова, які називають емоції;
- асоціативи, або слова, які включають конотації;
- експресиви, що виражаються оцінку.

І. В. Арнольд відносить до складу емоційної лексики слова, які називають емоції і почуття. Вчений виділяє два шари лексики на позначення емоцій (Арнольд І. В., 1959):

1) емоційно-нейтральний, що виражає тільки поняття, без вказівки на ставлення до нього мовця;

2) емоційно-забарвлений, що виражає почуття, настрої і ставлення мовця до висловлювання.

Важливо відокремлювати емотивну лексику і лексику емоцій. Емотивна лексика, за визначенням Г. В. Жегаліної, – це слова, що мають емоційну забарвленість або безпосередньо виражають емоції, в основі виділення яких як своєрідного лексичного шару лежить їх особлива функція – функція вираження емоційного ставлення до оточуючого, що стає можливим унаслідок специфіки значення цих слів (Жегалина Г. В., 2000). Натомість, лексика емоцій представлена словами, предметно-лексичне значення яких складають поняття про емоції і які не позначають безпосереднього почуття, а лише логічну думку про нього, тобто самі назви-знаки емоцій (Астен Т. Б., 2000).

У зв'язку з цим виникає необхідність чіткого розмежування трьох понять: емоційності, емотивності й експресивності. Емоційність можна визначити як чутливість людини до значимих ситуацій та її емоційні реакції на них (Шаховский В. И., 1988). Крім того, будучи психічним феноменом, емоційність актуалізується через мовний феномен – емотивність, що являє собою сукупність семантичних компонентів особливого виду, здатних відносно самостійно виражати емоційність як факт психіки чи емоційно-оцінне ставлення мовця до елементів комунікативної ситуації. Іншими словами, емотивність є

«лінгвістичним аспектом емоційності, що полягає в семантичній інтерпретації емоцій» (Шаховский В. И., 1983).

Що ж стосується експресивності, то вона розглядається нами як здатність мовних засобів впливати на реципієнта й викликати в нього ті чи інші емоції. Експресивність не завжди емотивна, вона може бути виключно логічною. Але все ж існує тісний зв'язок між емотивністю та експресивністю, що пояснює широке використання в лінгвістичній літературі терміна “емоційно-експресивний”.

Класифікація засобів вербалізації емоцій у мові також може спиратися на властивості самих емоцій та психо-емоційних станів людини. Наприклад, вслід за І. А. Троїліною (Троїлина І. А., 1995) можна виокремити наступні сфери емоційних реакцій особистості:

- органічне життя (стани афектів та підвищена / понижена сенситивність; емоції, пов'язані з фізіологічними потребами);
- предметні емоції (матеріальні або корисливі інтереси та інші емоції, пов'язані з діяльністю);
- світосприйняття (духовні та моральні почуття, цінності та ін.).

Слід зазначити, що емотиологія, що вивчає взаємозв'язок мови та емоцій, виділяє два підходи до дослідження емотивної лексики: семасіологічний підхід (від дослідження мови до вивчення емоцій) і ономасеологічний підхід (від вивчення самих емоцій до їх позначення у мові).

Питання про вербалізацію емоцій з кожним десятиліттям стає все більш актуальним. Не сприймаючи адекватно свої емоції, люди не можуть дати їм і адекватного опису. Деякі вчені стверджують, що людство поступово стає більш алекситимічним, тобто нездатним вербально висловити свої емоції (Ильин Е. П., 2001). Тим часом мовні засоби, а саме лексико-фразеологічний фонд будь-якої мови, вносять величезний внесок у збереження уявлень про наші емоції і почуття, адже ці мовні одиниці мають стійку форму і зберегли інформацію про них. Вибір відповідних лексико-фразеологічних засобів залежить від емотивної

компетенції мовної особистості, а також від конкретної ситуації (Тузлу А. М., 2012).

Вербалізація емоцій здійснюється переважно на лексичному і фразеологічному рівнях. Розрізняють лексичні засоби прямої, вторинної та непрямой номінації. Як правило, емоції в комунікації частіше вербалізуються двома останніми способами номінації, адже вони набувають різних конотативних ознак, у тому числі й емотивних.

Вчені виділяють наступні основні види даних, за якими можна скласти уявлення про емоційне життя людей:

- а) мова емоцій (слова, які називають емоції);
- б) опис пережитих емоцій;
- в) поведінкові дані (вираження емоцій);
- г) фізіологічні дані (симптоматичні прояви емоцій) (Тузлу А. М., 2012).

Так, В. І. Шаховський пропонує наступну типологію вербально оформлених знаків (лексем): позначення (номінація), опис (дескрипція), вираження (експлікація) (Шаховский В. И., 1988). Вважаємо, що можна провести комплексний аналіз емоцій і почуттів людини з позиції лексичного фонду мови. Саме лексеми, що виражають той чи інший емоційний стан, у своїй внутрішній формі містять достовірну інформацію про пережиту емоцію, поведінкову реакцію людини у цей момент та фізіологічні зміни в організмі людини.

Окрім того, вчені виокремлюють фразеологізми як один із найбільш виразних мовних засобів вербалізації емоцій. Фразеологічні одиниці є найбільш лаконічними, яскравими, образними, експресивними, дієвими і консервативними мовними універсалами, у яких закладено багатовіковий досвід знань, культури, традицій і реалій кожного народу (Тузлу А. М., 2012). Аналогічним чином виразниками емоцій та емоційно-психічних станів людини можуть бути прислів'я та приказки, афоризми, стилістичні засоби та фігури мовлення.

У цьому дослідженні ми аналізуємо лексичні засоби вербалізації емоцій та емоційно-психічних станів за частиномовною ознакою та розглядаємо лексико-семантичну групу дієслів у контексті цієї їх функції. Лексико-семантична група

є групою слів однієї частини мови, “об’єднаних однією категоріально-лексичною семою, тобто, це безліч слів, що сполучаються, перш за все з урахуванням компонентів основного значення” (Бабенко Л. Г., 1989). За твердженням М. В. Нікітіна, у структурі лексичного значення присутні два компоненти – змістовне ядро лексичного значення і периферія семантичних ознак, що оточують це ядро. “Змістовне ядро” характеризується родо-видовими (гіпергіпономічними) відносинами. Ядро емоційного значення оточують диференціальні ознаки, їх статус різний, при цьому сильніші ознаки знаходяться ближче до ядра (Никитин М. В., 1988).

Частіше за все, емоції, емоційні та психічні стани людини виражаються іменниками або прикметниками, адже саме іменники мають номінативну функцію на називають певне явище (емоцію або психічний стан), тоді як прикметники здатні охарактеризувати щось, містять у собі оцінний та експресивний потенціал. Ми ж звернемо увагу на потенціал дієслів у вираженні емоцій та психо-емоційних станів людини.

О. А. Коренькова вказує, що семантична структура дієслів найбільш неоднозначна із усіх категорій. Семантичні якості морфологічних одиниць визначаються не тільки їх стилістичними ознаками, а й різного роду відтінками та якостями, пов’язаними із такими категоріями як стиль (Коренькова О. А., 2016). Серед дієслів є багато лексико-семантичних груп, а є й такі, що не пересікаються між собою. До спільних дієслівних лексико-семантичних груп можна віднести дієслова дії, руху, стану, процесуальні, соціальних та ментальних дій, релятивні (відношення), місцеперебування, буття, характеристичні. До відмінних належать екзистенційні дієслова та дієслова володіння (Леута О. І., 2009), дієслова звучання та звуконаслідування, дієслова на позначення виникнення, появи, настання, модальні дієслова, фазові дієслова (Дишлева С. М., 2008).

Окремою групою дієслів, яку виокремлюють сучасні лінгвісти, є дієслова психічного стану, які українські лінгвісти визначають як підгрупу дієслів стану і процесу, до якої також відносять дієслова фізіологічного стану, дієслова на

позначення переходу із одного стану в інший, дієслова на позначення фізіологічних процесів (Дишлева С. М., 2008; Леута О. І., 2009; Пименова М. В., 1995; Станкевич В. Л., 1991; Ступак І. В., 2011). Огляд теоретичної літератури виявив, що дієслова психічного стану розглядаються, як підгрупа дієслів стану.

До станів, які може позначати ця група дієслів, належать, у тому числі, й дієслова на позначення психо-емоційних станів людини. Початок вивчення семантики дієслів емоцій було засновано роботою Л. Йорданською, де дієслова психічного стану поділено на два класи – емоційного стану й емоційного ставлення. До дієслів стану відносяться дієслова, утворені від різних за частиномовною належністю мотиваційну основу, що поєднують у своєму значенні сему каузації зі значенням зміни стану суб'єкта, яку він набуває під впливом каузатора. За твердженням О. А. Коренькової, дієслова психічного стану – це дієслова, семантика яких відбиває значення каузації з вказівкою на психічний стан (Коренькова О. А., 2016).

Деякі вчені, які звертали свою увагу на місце дієслова у системі емотивної лексики, розробили класифікації дієслів психо-емоційних станів. Зокрема, Л. Г. Бабенко поділяє всі дієслова почуттів з урахуванням категоріально лексичної семи “відчувати певний емоційний стан, спрямований або не спрямований на когось, щось” на п'ять семантичних підгруп (Бабенко Л. Г., 1989):

- 1) дієслова емоційного стану з категоріально-лексичною семою “відчувати певний емоційний стан”;
- 2) дієслова становлення емоційного стану з категоріально-лексичною семою “впасти у певний емоційний стан”;
- 3) дієслова емоційного ставлення з категоріально-лексичною семою “відчувати певне емоційне ставлення до когось”;
- 4) дієслова емоційного впливу з категоріально-лексичною семою “викликати певний емоційний стан”;
- 5) дієслова зовнішнього прояву емоцій з категоріально-лексичною семою “виражати у зовнішності, жестах емоційний стан, ставлення”.

Інший підхід до класифікації семантичних типів дієслів психічного стану пропонує О. А. Коренькова, спираючись на ономасіологічний принцип, при якому дієслова з різними афіксами об'єднуються на основі тотожності семантичних ознак. На думку дослідниці, реалізація семантичних ознак у значенні дієслів психічного стану дозволяє поділити їх на чотири підгрупи:

- 1) дієслова почуття;
- 2) дієслова психічного впливу;
- 3) емотивні дієслова;
- 4) когнітивні дієслова (Коренькова О. А., 2016).

Таким чином, дослідники виділяють кілька типологій лексики, яка позначає емоційно-психічні стани людини. Всю емотивну лексику поділяють на ту, яка називає, описує та виражає емоції. Окрім того, існує лексика, яка виражає симптоматичні прояви емоцій. Особливе місце серед емотивної лексики у багатьох класифікаціях відділене саме дієсловам. Всі дієслова почуттів поділяються на підгрупи. Виділені, зокрема, дієслова емоційного стану з категоріально-лексичними семами “відчувати певний емоційний стан”, “впасти у певний емоційний стан”, “відчувати певне емоційне ставлення до когось”, “викликати певний емоційний стан”, “виражати у зовнішності, жестах емоційний стан, ставлення”. Також серед таких дієслів виокремлюють дієслова почуття, дієслова психічного впливу, емотивні та когнітивні дієслова.

1.3. Рівень дослідженості дієслів турецької мови на позначення емоцій та психологічних станів у науковій думці

Звернемося до наукових праць, які вже вивчали лексику турецької мови на позначення емоцій та психічних станів людини, у тому числі й місце дієслів у цій лексичній групі турецької мови.

На думку окремих науковців, ведучи мову про вираження емоцій за допомогою мовних засобів, слід підкреслити, що мова не виражає емоції як такі, вона передає суб'єктивну концептуалізацію емоцій. Емоції та емоційна сфера

формують опосередковану реальність, тобто мовну картину світу, яка, у свою чергу, ґрунтується на граматиці, словниковому запасі і навіть ідеології, які й відтворюють цілісну картину, усуваючи розрізненість елементів (Троилина И. А., 1995); Гордейчук И. П., 1995). Відтак, дослідники емотивної лексики стверджують, що знання про емоції є частиною національної мовної картини світу кожного народу.

Відтак, у ході аналізу турецької дієслівної лексики на позичення емоційно-психічних станів, необхідно враховувати національні особливості турецької мови, менталітет її носіїв, сприйняття емоцій та психо-емоційних станів у лінгвокультурному середовищі турецької мови. Відтак, вивчаючи лексико-фразеологічні засоби вираження емоцій у турецькій мові, А. М. Тузлу вказує, що культура турецького народу відрізняється своїм фольклором, літературою, історією, релігією, звичаями і традиціями, що вплинуло на формування специфічної турецької концептосфери. Турки є одними з яскравих представників східних народів, яким характерна більша емоційність і чуттєвість, ніж іншим націям. Відповідно, ця нація досить експресивно виявляє свої емоції, що свідчить про багатопланову структуру системи емотивної лексики у турецькій мові (Тузлу А. М., 2012).

Дослідниця також вказує, що турецька емоційна лексика представлена різними мовними одиницями. До них відносяться емосеми, фраземи, прислів'я та приказки, одиниці вторинної номінації, головним чином – метафори, метонімії, емоційні синтаксичні конструкції. На думку А. М. Тузлу, дослідження мовних засобів, що виражають емоції людини в турецькій мові, дозволяє наблизитися до розуміння людини, точніше до найбільш незрозумілої сфери людини – емоцій та почуттів, без яких людина втратила б право вважатися людиною у повному розумінні цього слова (Тузлу А. М., 2012).

Соціокультурний підхід до вивчення мовних засобів вираження емоцій людини вважає найбільш доцільним і М. В. Гамзюк. Вчений досліджує емотивну лексику та підкреслює важливість соціокультурного аспекту у цьому процесі, адже переживання емоції хоч і суто особистісне явище, однак її вираження є

соціальним. Результати соціальних досліджень показують, що окремі емоції є універсальним, загальнолюдським феноменом. Кодування та декодування емоційних виразів однакові для людей усього світу, незалежно від їхньої культури, мови чи освітнього рівня. Проте соціокультурні фактори відіграють важливу роль у формуванні стандартів вираження емоції. Кожна культура має свої правила вияву емоцій. Ці культурні правила можуть вимагати маскуванню одних виразів і, навпаки, частого виявлення інших. Представники західної цивілізації. Все це стає причиною вивчення соціокультурного фактору при дослідженні емотивної лексики (Гамзюк М. В., 2010).

Окрім соціокультурного підходу, вчені звертаються до когнітивної лінгвістики, адже емоції та психо-емоційні стани людини тісно пов'язані з її когнітивною сферою та їх мовне вираження є об'єктом досліджень у когнітивній лінгвістиці. Когнітивна лінгвістика є малодослідженою сферою як у тюркології, так і в турецькому мовознавстві. Когнітивний підхід до проблем мови і семантики відкриває нові перспективи у дослідженні природи різних мовних одиниць, їх значення і функціонально-системного статусу. Розуміння мови як функціонально-знакової системи, призначеної для отримання, зберігання та передачі інформації (Кубрякова Е. С., 1991), викликало необхідність вивчення представлення знання у мові. Найменування фрагментів дійсності мовними одиницями передбачає комплексне дослідження процесів і механізмів когнітивної, розумової та пізнавальної діяльності людини за допомогою самої мови. Когнітологія тісно пов'язана з емотиологією – наукою про вербалізацію, вираження та комунікацію емоцій (Тузлу А. М., 2012).

Відтак, одна з найбільш важливих функцій мови і мови в людській мові, що є частиною комунікативної функції – вираження почуттів і емоцій. Якщо почуття – це відображення довгострокового ставлення мовця до чого-небудь, відображення світосприйняття, то емоції – ситуативні, носять оціночний характер і відображають наше ставлення до конкретної ситуації. Відповідно, мова служить свого роду індикатором наших емоцій.

На думку Ю. Д. Апресян, вираження емоцій за допомогою мовних засобів можна розділити на кілька етапів (Апресян Ю. Д., 1995):

1. Безпосередня причина емоцій. Першопричина емоцій – фізичне сприйняття або ж споглядання певного стану речей. Емоції є результатом інтелектуальної оцінки тієї чи іншої події: позитивні емоції – результат сприйняття події, як бажаного, негативні – як небажаного.

2. Емоція, душевний стан: внутрішня реакція людини на певне сприйняття оточуючих речей або подій. На цьому етапі виникає різниця позитивних і негативних психологічних станів. Кожний із них – страх, тривога, радість, туга – сприймається людиною по-різному.

3. Зовнішній прояв емоцій, який, у свою чергу можна поділити на: неконтрольовані фізіологічні реакції тіла; контрольовані рухові та мовні реакції.

Емоції являють собою своєрідну форму відображення реального процесу взаємодії людини з навколишнім середовищем. У процесі активної взаємодії з навколишнім середовищем людина неминуче реагує на неї. Емоції людини супроводжуються виразними рухами – мімікою, жестами, рухами тіла. Завдяки своїй багатозначності один і той же лексичний засіб може виражати кілька емоцій, а емоційні підгрупи постійно стикаються одна з одною. Все це сприяє великій емоційній насиченості мови.

Українська дослідниця тюркських мов І. Л. Покровська вказує, що саме фразеологія є об'єктом дослідження багатьох турецьких лінгвістів з точки зору їх здатності втілювати собі й значення різноманітних емоцій (Покровська І. Л., 2007). Саме фразеологія є чи не найбільш експресивним засобом лексичного рівня мови. Здатність мови виражати емоції зумовлена існуванням тісного зв'язку емоцій із когнітивними процесами. Відображення емоційного досвіду носія мови локалізується у смисловій структурі слова, при цьому емоція зберігається в слові у вигляді ідеї про неї.

Дієслова на позначення емоційно-психічного стану ставали об'єктом дослідження у працях багатьох українських лінгвістів, однак переважно на

матеріалі української чи англійської мов. Такі дослідження на матеріалі тюркських мов на сьогодні все ще малочисельні.

У тюркських мовах Н. К. Дмитрієв вперше склав семантичну класифікацію дієслівної лексики, виділивши найбільш уживані кореневі та синтетичні дієслова південно-західної групи тюркських мов за семантичними розрядами: дієслова мовлення, дієслова мислення, дієслова руху, дієслова дії (Дмитриев Н. К., Чистяков В. М., Бакеев Н. З., 1952). Надалі питаннями класифікації дієслів у тюркських мовах займалися В. Ф. Вещілова (Вещилова В. Ф., 1962) (на базі турецької мови), А. А. Юлдашев (Юлдашев А. А., 1961) (на матеріалі тюркських мов). Всі семантичні класифікації носять загальний характер, і принципи виділення підгруп спираються в основному на категорії поняття дії / діяльності. При цьому робота А. А. Юлдашева “Дієслова чуттєвого сприйняття у тюркських мовах” є першим досвідом класифікації дієслів емоцій та сприйняття у тюркських мовах (Юлдашев А. А., 1961).

О. А. Коренькова розглядає особливості дієслів психічного стану та їхнє місце у системі дієслів української мови. Дослідниця вказує, що лексико-семантична група дієслів психічного стану має складну сутність, особливо на семантичному рівні. Значення однієї лексеми визначається її системним зв'язком у структурі певних лексико-семантичних об'єднань, але семантичне значення має у різних лексем неоднакову ступінь виявлення. Здебільшого така якість властива лексемам, що займають центральне положення у складі лексико-семантичної групи. Частотність підгрупи дієслів почуття може пояснюватись тим фактором, що сфера почуттів у психологічному стані людини зазвичай домінує над іншими, тобто має найбільшу потребу у ви-явленні до зовнішнього світу (Коренькова О. А., 2012).

До вивчення дієслів на позначення психофізіологічних станів та дієслів психічного впливу у лексико-семантичному аспекті звертається також Г. В. Хрупіна. Ця дослідниця аналізує структуру дієслів психічного впливу зі значенням «встановлення людських стосунків» на базі німецької мови (Хрупіна Г. В., 2013). Вивченням дієслів на позначення емоційних станів у

функціонально-ономасіологічному аспекті займався також Т. В. Парасюк (Парасюк Т. В., 2005). Аналіз похідних каузативних дієслів у семантико-синтаксичному та функціональному аспектах знаходимо у працях І. В. Ступака (Ступак І. В., 2011).

Значна кількість праць, присвячених вивченню дієслів на позначення емоційних станів, стосуються зіставного аналізу таких дієслів у кількох мовах. Наприклад, значними у цьому аспекті є роботи О. В. Селяєва “Порівняльний аналіз лінгвістичних засобів вираження позитивних і негативних емоцій в британському та американському варіантах англійської мови” (Селяєв А. В., 1995).

Звернемося також до методології вивчення дієслів на позначення емоційних станів. Для початкового періоду вивчення лексики як системи було характерно протиставлення різних шляхів і методів дослідження (парадигматичного і синтагматичного, від поняття до слова і від слова до поняття) і т. д. Переважним об’єктом вивчення виявлялася одна зі сторін у значенні слова, хоча всі сторони у значенні слова взаємопов’язані. Зараз багато дослідників приходять до розуміння доцільності застосування різних методів опису, необхідності їх поєднання та їх різного співвідношення у залежності від характеру досліджуваної групи слів (Зиновьева Е. И., Хруненкова А. В., 2015).

У сучасній науці існують різні методи опису дієслівної лексики. Виділяють класичний метод, метод семантичного поля, метод опису за лексико-семантичною групою і т. д. Класичний метод – це метод, за допомогою якого дається опис значення дієслова у тлумачному словнику. З. К. Тарланов вважає, що під класичним методом аналізу лексико-семантичної системи мови мається на увазі метод виявлення і опису значень слова, сформульований і обґрунтований класичним мовознавством і використовуваний у практиці складання тлумачних словників у її різних національних модифікаціях (Тарланов З. К., 1995).

Основним принципом опису лексики на сьогодні у лінгвістиці є логіко-семантичний підхід. Основними методами, які реалізують цей принцип, виступають дистрибутивний метод і метод компонентного аналізу значень.

Кожен із методів співвідноситься з однією з істотних сторін значення слова (Слесарева І. П., 1990). Дистрибутивний метод – це метод аналізу сполучуваності лексем, який передбачає роботу з контекстами для опису синтагматичних відносин.

За словами О. І. Зинов'євої та А. В. Хрунєнкової, неодноразово відзначалася обмеженість дистрибутивного методу при використанні його у семантичних дослідженнях, що не дозволяє робити висновки про спільності / відмінності між словами, привела вчених до думки про доцільність його комбінації з компонентним методом (Зинов'єва Е. І., Хрунєнкова А. В., 2015).

Компонентний метод пов'язаний із вивченням значення слова на базі семи. Сема є найбільш мінімальною одиницею значення, у якості матеріалу для аналізу використовуються визначення тлумачного словника. Компонентний метод передбачає роботу не з однією лексичною одиницею, а з групою, парадигмою лексичних одиниць. Він дозволяє описати парадигматичні відносини між словами, виявити їх парадигматичну значимість (Зинов'єва Е. І., Хрунєнкова А. В., 2015).

У лінгвістиці існує також і експериментальний метод. Сутність лінгвістичного експерименту, як він практикується у переважній більшості сучасних робіт, полягає у наступному – досліджувана мовна одиниця розглядається у короткому контексті, у якому можна опускати або додавати якісь одиниці, замінювати одні одиниці іншими, варіювати порядок їх слідування і т. д. (Зинов'єва Е. І., Хрунєнкова А. В., 2015). Опис функціонально-семантичних характеристик лексико-семантичної групи дієслів має важливе значення.

Більшість дослідників, які зверталися до аналізу дієслів на позначення емоційних станів, визначають їх саме як лексико-семантичну групу. У лінгводидактиці лексико-семантична група розуміється як мовна і психологічна реальність, принципово виокремлюване об'єднання слів, члени якого мають однаковий граматичний статус і характеризуються однорідною смисловою близькістю за синонімічним типом (Слесарева І. П., 1990).

Лексико-семантична група (ЛСГ) – це клас слів однієї частини мови, що мають у своїх значеннях досить загальний інтегральний семантичний компонент (компоненти) і типові уточнюючі диференціальні компоненти, а також характеризуються високим схематизмом сполучуваності та широким розвитком функціональної еквівалентності та регулярної багатозначності (Кузнецова Э. В., 1989).

ЛСГ є найбільш яскравим вираженням системності лексики, тому що враховує синоніми, антоніми, багатозначність, синтагматичні зв'язки (Зиновьева Е. И., Хруненко А. В., 2015). У будь-якій ЛСГ є дві основні частини: ядро та периферія. Тому ядро і периферія є структурою ЛСГ. У ядро ЛСГ входять слова, які мають найзагальніші за значенням семи і нейтральні за стилістичним забарвленням. До периферії належать слова з великою кількістю диференціальних сем: спеціальні слова (терміни), слова з конотативним елементом значення, тощо.

Таким чином, на сьогодні дієслова на позначення емоційно-психічних станів у турецькій мові залишаються недостатньо вивченим питанням у тюркології, однак лінгвістика володіє розвиненою методологічною базою для такого аналізу. Українська лінгвістика на сьогоднішній день безліч методів та підходів до аналізу такого пласту емотивної лексики, у тому числі розроблені на сьогодні принципи та критерії класифікації таких слів.

Висновки до розділу 1

Відтак, одним із сучасних та популярних напрямків лінгвістичних досліджень є психолінгвістика. Це міждисциплінарна галузь, яка через процеси мовотворення та мовлення людини описує, як саме мовна система і правила побудови мови дозволяють людині висловлювати свої думки, як образи свідомості фіксуються за допомогою мовних знаків. У тому числі психолінгвістика описує особливості висловлення та вербалізації емоцій та емоційно-психічних станів людини у мові.

Питаннями мовного вираження емоцій у рамках психолінгвістики займається окремий науковий напрямок – емотиологія, що об'єднує досягнення когнітивної психології і лінгвістики. У рамках цього напрямку лінгвістичних досліджень, зокрема, виділене поняття та особливості дієслівної лексики на позначення емоційно-психічних станів. Емотивна лексика володіє емотивністю, яка адекватно сприймається комунікантами як в контексті, так і поза ним. Емотивну лексику розуміють не стільки як окремий прошарок лексики, але також як кодифіковану семантичну властивість слова виражати семантику емоцій.

Попри те, що психолінгвістика є досить популярним напрямком сучасних мовознавчих досліджень, вона залишається недостатньо вивченою на матеріалі тюркських мов, у тому числі – турецької мови. Дієслова на позначення емоційно-психічних станів у турецькій мові залишаються недостатньо вивченим питанням у тюркології, однак лінгвістика володіє розвиненою методологічною базою для такого аналізу.

РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНО-ПСИХІЧНИХ СТАНІВ У СУЧАСНІЙ ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ

2.1. Основні підходи до класифікації дієслів на позначення емоційно-психічних станів у турецькій мові

Звернемося до вивчення дієслів на позначення емоційно-психічних станів у турецькій мові, зокрема – до питання класифікації таких дієслів. Визначивши деякі популярні на сьогодні класифікації емотивної лексики, звернемося до можливостей застосування таких класифікацій для складання типології дієслів емоційно-психічних станів у турецькій мові.

Відповідно до класифікації Є. В. Кротевич та Н. С. Родзевич (Кротевич Є. В., Родзевич Н. С., 1957), можна виокремити таку групу лексики, яка позначає емоції, як експресиви, що виражають певну оцінку, наприклад: укр. *підбадьорювати, бути боягузом*; тур. *cesaretlendirmek, korkak olmak*.

Окрім того, одна з актуальних класифікацій дієслів на позначення емоційно-психічних станів спирається на категоріальний поділ дієслів почуттів відповідно до семи “відчувати певний емоційний стан, спрямований або не спрямований на когось, щось”. Ця класифікація, розроблена Л. Г. Бабенко, поділяє всі дієслова почуттів на п’ять семантичних підгруп (Бабенко Л. Г., 1989):

1) дієслова емоційного стану з категоріально-лексичною семою «відчувати певний емоційний стан»: укр. *хвилюватися, злитися, сумувати, радіти*; тур. *üzülmek, sinirlenmek, mutlu olmak*;

2) дієслова становлення емоційного стану з категоріально-лексичною семою «впасти у певний емоційний стан»: укр. *здивуватися, жахнутися*; тур. *şaşırmak, korkmak*;

3) дієслова емоційного ставлення з категоріально-лексичною семою «відчувати певне емоційне ставлення до когось»: укр. *зневажати, тужити*,

образити, любити, ненавидіти; тур. *küçümsemek, gücendirmek, sevmek, nefret etmek*;

4) дієслова емоційного впливу з категоріально-лексичною семою «викликати певний емоційний стан»: укр. *злити, сердити, здивувати*; тур. *kızdırmak, şaşırtmak*;

5) дієслова зовнішнього прояву емоцій з категоріально-лексичною семою «виражати у зовнішності, жестах емоційний стан, ставлення»: укр. *пестити, посміхатися, плакати, сміятися, цілувати*; тур. *okşamak, gülümsemek, ağlamak, gülmek, örmek*.

А. А. Юлдашев, ґрунтуючись на структурно-морфологічних властивостях дієслів емоцій та психо-емоційних станів, автор виділяє дві великі групи:

1) дієслова, що виділяються тільки за вказаними загальними для всіх них ознаками;

2) дієслова, які потребують особливої побудови (Юлдашев А. А., 1961).

До першої групи можна віднести невелике число кореневих дієслів таких як *hissetmek* “відчувати”, *görmek* “бачити”, *duymak* “чути”, *istemek* “хотіти”, *sıkılmak* “нити” і поодинокі складні дієслівні лексеми, такі як *hayran olmak* “захоплюватися”, *aşık olmak* “закохатися” тощо (Юлдашев А. А., 1961).

До другої групи А. А. Юлдашев відносить складні лексеми, що представляють собою поєднання іменникової та дієслівної основи, які базуються на граматичних ознаках предикативного словосполучення. Ці утворення з даної точки зору є закінченим реченням, у якому підметом є перший компонент поєднання, присудком – другий компонент (Юлдашев А. А., 1961). Автор розглядає граматичні можливості переважно стійких сполучень і фразеологізмів, таких як: *uykulu olmak* “хотіти спати”, *başın dönüyor* “голова паморочиться” і т. д. Слід зазначити, що автор під терміном “чуттєве сприйняття” об’єднав дієслова не тільки емоцій, але і сприйняття.

Окрім того, вчені розділяють дієслова емоцій та психо-емоційним станом на групи, відповідно до емоцій, які вони виражають, а також оцінної забарвленості

цих емоцій – нейтральні, позитивні, негативні емоції. Наприклад, М. Д. Чертикова виокремлює наступні групи емоцій тюркських мов:

1) дієслова, які виражають позитивні емоції: дієслова зі значенням радості, любові, доброзичливості, задоволення, бажання тощо;

2) дієслова, які виражають негативні емоції: дієслова зі значенням злості, роздратування, страху, печалі, страждання, заздрощів та ін.;

3) дієслова, які виражають нейтральні емоції: дієслова зі значенням здивування, стурбованості тощо;

4) дієслова, які виражають виникнення емоцій: дієслова зі значенням сміху, плачу;

5) соматичні фразеологізми з семантикою емоцій (Чертыкова М. Д., 2015).

Однією з найбільш популярних класифікацій дієслів на позичення психо-емоційних станів є типологія, розроблена І. В. Ступак, яка побудована на ономасіологічному принципі, при якому дієслова з різними афіксами об'єднуються на основі тотожності семантичних ознак. Відповідно до цієї класифікації, реалізація семантичних ознак у значенні дієслів психічного стану дозволяє поділити їх на чотири підгрупи:

1) дієслова почуття;

2) дієслова психічного впливу;

3) емотивні дієслова;

4) когнітивні дієслова (Ступак І. В., 2011).

Дієслова психічного стану використовуються у мові для передачі емоційного, почуттєвого, розумового, інтелектуального стану людини, спричиненого певним впливом оточуючого світу. Розглянемо більш детально класифікацію дієслів емоційно-психічного стану турецької мови за семантичними ознаками (на основі ономасіологічного принципу, при якому дієслова з різними афіксами об'єднуються на основі тотожності семантичних ознак). Зокрема, виділимо основні особливості дієслів почуття, психічного стану, емотивних та когнітивних дієслів турецької мови та їх потенціал у позначення емоційно-психічних станів людини.

2.2. Класифікація дієслівної лексики на позначення емоційно-психічних станів за семантичними ознаками

2.2.1 Дієслова, що позначають почуття

Першою групою дієслів на позначення емоційно-психічних станів за семантичною ознакою є дієслова почуття. Для розуміння, які саме дієслова на позначення психічних станів людини належать до цієї групи, необхідно уточнити поняття “почуття” та його відмінність від схожого значення “відчуття”.

У психології почуття та відчуття мають різне значення. Зокрема, відчуття трактується як психічний процес, який полягає у відображенні мозком властивостей предметів і явищ об’єктивного світу, а також станів організму при безпосередньому впливові подразників на відповідні органи чуття (Войтко В. І., 1982). Відтак, відчуття відображають властивості речей і явищ, які існують незалежно від людини.

У свою чергу, почуття – це “психічні стани і процеси, у яких відображено емоційний бік духовного світу людини, її суб’єктивне переживання подій і емоційне ставлення до навколишньої дійсності” (Войтко В. І., 1982). Відтак, через почуття людина переживає своє ставлення до різноманітних навколишніх речей і явищ. Відчуття говорять про самі речі, тоді як почуття свідчать швидше про те, як людина ставиться до цих речей, та який стан вони викликають у ній.

Відповідно до наведених визначень, дієслова, що позначають почуття виражають складне поєднання різноманітних відчуттів людини, а також специфічні узагальнені переживання, пов’язані з людськими потребами, задоволення або незадоволення яких викликає позитивні або негативні емоції. Такими емоціями можуть бути радість, злість, любов, гордість або сум, сором, гнів тощо.

Звернемося до тлумачних словників, щоб визначити значення наведених понять. Відтак, за словниковими визначеннями, “відчувати” означає переживати якесь почуття (В. В. Яременко, О. М. Сліпушко), “почувати” ж означає психічні відчуття людини (Яременко В. В., Сліпушко О. М., 2008). Відповідно, дієслова, що позначають почуття та відчуття людини доцільно відносити до однієї лексико-семантичної підгрупи дієслів почуття.

До цієї групи дієслів відносимо такі дієслова турецької мови, як, наприклад: *hissetmek*, *görmek*, *algılamak*, *fark etmek*, *acımak*, *sevmek*, *nefret etmek*, *küçümsemek* та ін. Ці дієслова виражають відношення між суб’єктом (носієм стану сприйняття) та об’єктом сприйняття. При цьому об’єкт не знаходиться під впливом суб’єкта, а лише охоплюється його сприйняттям.

Розглянемо приклади використання дієслів, що позначають почуття у сучасній турецькій мові на матеріалі публікацій у турецьких ЗМІ. Наприклад, у наступному уривку з публіцистичної статті використовується дієслово почуття *yaşadı* – “відчувати” та назва емоції *sevinç* – “радість”:

Arkadaşlarının alkışları arasında zirveye adım adım yaklaşan Melisa Yılmaz, büyük bir sevinç yaşadı. Zirveye çıktığında kendisi ile bir kez daha gurur duyan Yılmaz, büyük sevinç yaşadı (Poyraz D., 2021).

У наступному реченні вербалізована протилежна емоція – сум. Для цього у тексті використані дієслово, що позначає почуття *üzülmek* – “сумувати”, а також прикметник *üzgün* – “сумний”:

Aile üzgün ama üzmek de istemiyorlar çünkü bu ölümü kabul etmiyorlar (Bayraktar V., 2021).

Відтак, дієслова, що позначають почуття можуть описувати як сам стан відчуття або почуття людини, яка знаходиться у певному психологічному стані, так і називає емоцію, яку відчуває людина.

2.2.2 Дієслова зі значенням психічного впливу та психічних станів

Також звернемо увагу на такі групи дієслів, як дієслова зі значенням психічного впливу, а також дієслова, що позначають психічні стани. Дієслова зі значенням психологічного впливу – це дієслова, які називають певні дії, які агент виявляє стосовно пацієнту, змінюючи його ставлення до бенефактиву на негативне або позитивне. Результатом таких дій є цілеспрямована зміна психічного стану об'єкта, тобто до значення дієслів психічного впливу входить сема цілі.

Найчастіше дієслова зі значенням психологічного впливу стосуються приведення об'єкта до того чи іншого психічного стану. Окрім того, такі дієслова можуть вказувати на зміну психіки об'єкта. До дієслів впливу належить, наприклад, слово *şaşırtmak*, яке означає “викликати почуття подиву, захоплення”. Таке дієслово вказує на зміну стану об'єкта на позитивний. До дієслів, які виражають схожий ефект належать також наступні: *korkutmak*, *kızdırmak*, *sinirlendirmek*, *memnun etmek* та ін., наприклад:

Kavga ettiği babasını korkutmak isterken, ayırmaya çalışanı öldürmüştü (Atar, 2021).

Barlas: Cumhurbaşkanını sinirlendirmek Hükümet'in 'İcraat Programı'nın bir maddesi hâlâ... (T24, 2015).

Якщо дієслова зі значенням впливу вказують на зміну стану, вплив на людину, то дієслова зі значенням стану вказують саме на певний психоемоційний стан людини. Розглянемо деякі групи дієслів на позиченням стану людини:

- 1) дієслова зі значенням фізичного або психічного стану суб'єкта або зміни цього стану (наприклад: *acımak*, *sertleşmek*, *endişelenmek*, *sevinmek* тощо);
- 2) дієслова зі значенням фізіологічних процесів (такі як: *nefes almak*, *uyumak*, *öksürmek* тощо);
- 3) дієслова зі значенням поведінки (наприклад: *kavga etmek*, *kaprisli olmak*, *telaşlanmak* тощо);

4) дієслова зі значенням буття (наприклад: *olmak, yaşamak, var olmak* тощо);

5) дієслова зі значенням мовленнєво-розумової діяльності (наприклад: *sızlanmak, konuşmak, fısıldamak, bilgilendirmek* тощо);

6) дієслова зі значенням психічної діяльності (наприклад: *görmek, bakmak, algılamak, gözlemlemek, hissetmek, duymak* тощо);

7) дієслова зі значенням відношення (наприклад: *cevap vermek, üstün gelmek, eşit olmak* тощо).

Емоції передаються дієсловом як стан (*üzgün, eziyetli, sıkılmış, kızgın olmak*) і як становлення стану (*üzülmek, kaşlarını çatmak*), як відношення (*nefret etmek, birini sevmek*) і як вплив (*birini güldürmek, birine işkence etmek, birini kızdırmak*), а також як зовнішній прояв емоцій (*gülmek, öpmek, inlemek*), наприклад:

Ayrıca bayramda miniklerin yüzünü güldürmek isteyenler en çok oyuncak, giyim, bilgisayar oyunu, bisiklet ve scooter hediye almayı tercih etti (T24, 2018).

Мовне уявлення емоцій як субстанціональних сутностей (“стан”, “становлення”, “ставлення”, “вплив”, “зовнішній прояв”) визначає специфіку досліджуваної лексико-граматичної групи.

Відтак, дієслова зі значенням психічних станів та впливу включають у себе слова, які позначають зміну стану людини або ж уже сталий її психічний стан. Семантично вони тісно пов’язані з попередньою групою дієслів – дієсловами почуття, однак стосуються не тільки емоцій, однак всього спектру психічних станів людини.

2.2.3. Емотивні дієслова

Окремою групою дієслів, які вказують саме на емоції та емоційні стани людини, є емотивні дієслова. Це дієслова, які виражають переживання людиною свого ставлення до дійсності, до особистого й навколишнього життя. Такі дієслова позначають душевні переживання та почуття людини (Яременко В. В., Сліпушко О. М., 2008).

У трактуванні В. Шаховського, емоційність є чутливістю людини до емоціогенних ситуацій та її емоційною (чуттєвою) реакцією на них, тоді як емотивність є іманентно притаманною мові властивістю виражати засобами мови емоційність як психічний стан, відображати в семантиці мовних одиниць емоційні відношення мовців через план змісту і план вираження. При цьому підкреслюється, що емотивність як важливий елемент прагматики мови втілює в собі функцію впливу й виступає стимулом для емоційності мовця (Шаховский В. И., 1987).

До емотивних дієслів відносимо наступні групи:

- дієслова, які позначають зовнішній прояв емоцій, тобто складний стан організму, що припускає тілесні зміни поширеного характеру (мімічні прояви, жести та ін.), наприклад: *ağlamak, gülmek, kaşlarını çatmak, kızarmak* та ін., наприклад: ***Ağlamak**, normal ve insani bir duygusal ifade olarak kabul edilir* (Gerçek Gundem, 2020);

- дієслова, які позначають емотивне ставлення людини, тобто той або інший характер поведінки з ким-небудь, наприклад: *kimseyi umursama, birini küçümsemek* тощо;

- дієслова, які позначають емотивний стан, тобто зображають психічне самопочуття об'єкта (людини). Емоційні стани розглядаємо як емоційну складову психічних станів, наприклад: *kızgın olmak, endişelenmek* тощо;

- дієслова, які позначають психічне зусилля, тобто дієслова, що виражають психічні стани, що вимагають певного роду зусиль, наприклад: *denemek, çabalamak* та ін., наприклад: *Kesin olan bir şey var, çalışkan olmak ve çabalamak hayati önem taşıyor* (DNA, 2019). Такі лексеми виражають докладання певних духовних сил для отримання бажаного результату;

- дієслова, які позначають поведінку, тобто такі дієслова психічного стану, що виражають перебування особи у психічному стані, що супроводжується певною сукупністю дій і вчинків, манерою поведінки, реакцією на вплив, наприклад: *ciddi davran, titreme* та ін.

Емотивна лексика ситуативна у своїй денотативній основі, адже емоції невід’ємно пов’язані з суб’єктом, який їх зазнає, і об’єктом, який їх викликає. Дієслово є частиною мови, найбільш пристосованою для відображення емоцій, адже воно обов’язково орієнтоване на сферу суб’єкта або на сферу об’єкта. Саме дієслово як стилістично і семантично багата категорія має більші можливості для зображення почуттів у різноманітних ракурсах та відтінках.

Дієслова зі значенням емоційного стану позначають різні стани, при яких переживаються ті чи інші почуття, а також їх зовнішні прояви. Конкретні емоційні стани (настрої) з більш-менш визначеними характеристичними ознаками позначаються групами дієслів з опорними словами *üzülmek*, *sevinmek*, *sinirlenmek*, *özlemek*. Дієслова зі значенням емоційного переживання близькі за своєю семантикою і за формальними властивостями до попереднього класу. Від дієслів емоційного стану вони відрізняються лише іншим акцентом позначення, оскільки у якості головного критерію виділяється не емоційний стан, а процес емоційного переживання. Носієм ідентифікуючого значення всього цього класу є дієслово “*hissetmek*” із загальним значенням “відчувати, переживати якість почуття: почуття любові, страху і т. д.”.

2.2.4. Когнітивні дієслова

Окрім емотивних дієслів, слід також звернути увагу на категорію когнітивних дієслів, адже емоції та психічні стани людини тісно пов’язані з когнітивною діяльністю її психіки. Групу когнітивних дієслів розглядають у мовознавстві під різними термінами: “ментальні дієслова”, “дієслова розумової / інтелектуальної діяльності”, “інформаційні дієслова”, “епістемічні дієслова”, “метареферентивні дієслова” та “когнітивні дієслова”.

Під ментальними дієсловами розуміють дієслова мислення або дієслова, які описують ментальність (Пименова М. В., 1995). В. Крофт зараховує до ментальних дієслів, або “психічних” дієслів (*psych verbs*) перцептивні, когнітивні

та емотивні дієслова (Croft W., 1993). Відтак, ментальні дієслова можуть вважатися більш широким поняттям, аніж емотивні дієслова, адже емоції також є результатом когнітивної діяльності людської психіки.

Термін “розумова / інтелектуальна діяльність” зосереджує увагу на акціональному характері дієслів, при цьому у мовознавстві відокремлюють групу статичних когнітивних дієслів. Поняття “розумовий” та “інтелектуальний” можна сприймати як синоніми до “когнітивний”. Окремою групою когнітивних дієслів можна вважати інформаційні дієслова, обов’язковим компонентом значення яких є різні види оброблення інформації у психіці людини. До інформаційних дієслів належать дієслова зі значеннями сенсорного або інтелектуального сприйняття певної інформації, емоційного та волітивного стану, а також власне самого процесу мовлення.

Епістемічні дієслова складають обмежене коло дієслів на позначення епістемічної модальності. Така лексика, як правило, вимагає обмеженого контекстуального вживання та не є широко розповсюдженою. Термін “метареферентивні дієслова” наголошує на номінативній сутності лексем та має екстралінгвальне забарвлення.

Найчастіше у лінгвістиці послуговуються терміном “когнітивні дієслова”. Ця група дієслів може включати у себе і дієслова, які за своїми характеристиками належать до уже розглянутих груп. До когнітивних дієслів, на нашу думку, доцільно відносити ті, що позначають:

– сприйняття інформації, наприклад: *algulamak* – “сприймати” у семантичному значенні “ставитися до чогось, реагувати на щось певним чином, відображаючи у своїй свідомості предмети та явища об’єктивного світу, що діють у даний момент на органи чуття” (Biber D., 2006), наприклад: *Küçük birimleri kendi içinde algıladıktan sonra bütünü tamamlayarak algulamak kolaylaşacaktır” dedi* (DHA, 2021);

– осягання розумом, наприклад, когнітивне дієслово осягати *anlamak* у семантичному значенні “вивчати, дізнаватися, розуміти щось” (Яременко В. В.,

Сліпушко О. М., 2008), наприклад: *İslamofobi'nin çözümü için önce İslamofobi'yi anlamak gerekiyor* (Kutay, 2021);

– оцінювання, наприклад, когнітивне дієслово *değerlendirmek* у семантичному значенні “визначати цінність чогось, характеризувати, складати уявлення, робити висновок” (Яременко В. В., Сліпушко О. М., 2008);

– визначення, наприклад, когнітивне дієслово *belirlemek* у семантичному значенні “встановлювати, розпізнавати щось за певними ознаками, формулювати, характеризувати, робити визначення” (Яременко В. В., Сліпушко О. М., 2008), наприклад: *Tercih sürecini doğru değerlendirmek için öneriler* (ДНА, 2021);

– правильне сприйняття думок та почуттів інших (Яременко В. В., Сліпушко О. М., 2008), наприклад, когнітивне дієслово *biriyle anlaşmak* використовується у сенсі “досягати взаємопорозуміння, згоди з кимось” (Яременко В. В., Сліпушко О. М., 2008) а позначає когнітивний процес, у якому одна людина знаходить спільну мову із іншою, тобто вносить ясність у їх взаємини.

В цілому, дієслова сприйняття, на відміну від дієслів відчуття і бажання, позначають стан як результат відображення свідомістю людини зовнішнього середовища, властивостей, предметів зовнішнього світу. Одні з них вказують на сприйняття взагалі, інші – лише на сприйняття, здійснювані за допомогою певних органів чуття. Дієслова сприйняття мають загальне значення “сприймати когось що-небудь тим чи іншим способом: за допомогою органів почуттів, думкою або інтуїцією”. До зазначених дієслів відносяться дієслова зорового, слухового сприймання, дієслова нюху, дотику.

2.3. Оцінні властивості дієслів на позначення емоційно-психічних станів

Людина завжди оцінює навколишній світ і саму себе у цьому світі, тим самим створюючи базу для когнітивної оціночно-емоційної категоризації.

Концептуальна організація модусу належить до вищого рівня ієрархії концептів: будь-який об'єкт поміщається в одну з точок шкали “добре – нейтрально – погано”.

Оцінка використовується і при найменуванні тих чи інших емоцій та емоційно-психічних станів людини, зокрема, можна виокремити негативні та позитивні емоції. Позитивні емоції та почуття містять позитив і позитивно оцінюються людиною, тоді як негативні емоції містять негатив і негативно оцінюються.

Позитивні емоції, як правило, породжені позитивним настроєм людини, які виникають у ході співробітницької та доброзичливої комунікації. Список позитивних емоцій, тим не менш, дати важко. Це можуть бути радість, ентузіазм, веселощі, інтерес, мрійливість, задоволення та ін., але ці ж емоції можуть і зовсім не радувати оточуючих, а іноді навіть викликати протест. Відтак, окремо слід виділити оцінні властивості дієслів на позначення емоційно-психічних станів, у тому числі – їх потенціал у вираженні позитивної чи негативної оцінки емоції та емоційно-психічного стану людини.

Дієслова цього класу позначають певні почуття, які в найзагальнішому плані поділяються на позитивні (приємні) і негативні (неприємні). Дієслова емоційного ставлення мають загальне значення “переживати якість почуття, викликане ставленням до чогось або когось”. Л. М. Васильєв у цьому класі виділяє також кілька груп дієслів, які позначають конкретні переживання і стани по відношенню до когось (Васильєв Л. М., 1971).

При складанні класифікації лексико-семантичних груп дієслів емоцій, а саме, при виділенні семантичних підгруп, слід враховувати вказані критерії. Також, акцентуючи увагу на якісних характеристиках висловлюваних емоцій, виділяємо три розряди дієслів емоції:

- 1) дієслова, що виражають позитивні емоції;
- 2) дієслова, що виражають негативні емоції;
- 3) дієслова, що виражають нейтральні емоції.

Розглянемо більш детально особливості таких груп дієслів на позначення емоційно-психічних станів у турецькій мові.

2.3.1. Дієслова на позначення позитивних емоційно-психічних станів

До дієслів, які позначають позитивні емоційно-психічні стани, належать дієслова на позначення таких емоцій, як радість, любов, доброзичливість, задоволення, бажання.

Дієслова радості складають одну з підгруп у складі лексико-семантичних груп дієслів емоцій і позначають піднесений душевний стан і емоційне переживання суб'єкта. Як правило, для тлумачення поняття “*neşe*”, “*sevinç*” – “радість” використовують термін “*memnuniyet*” – “задоволення”. Також між радістю і веселощами знаходять досить багато спільного, однак, очевидним є той факт, що радість може бути спокійною і тихою, у той час як веселоші – ні.

У турецькій мові емоцію радості виражають такі слова: *heyecan*, *sevinç*, *neşe*, *keyif*. Емоційно-психічний стан “радіти” виражається у турецькій мові дієсловом “*sevinmek*”, тоді як вплив на когось – “радувати” – виражається за допомогою дієслова “*sevindirmek*”. Окрім того, емоційно-психічний стан радості виражають також деякі сталі вирази, наприклад: “*sevinçten kendilerinden geçerek*” – “нестямитися з радощів”, “*sevinçten uçmak*” – “бути на сьомому небі від радощів”, “*ayağı yerden kesilmek*” – “бути у піднесеному стані від радощів”, “*gözlerinin içi gülmek*” – “світитися від радощів”.

Наступною групою дієслів, які позначають позитивну емоції, є дієслова зі значенням любові та доброзичливого ставлення. Дієслова зі значенням любові та доброзичливого ставлення представляють одну з семантичних підгруп дієслів емоції у турецькій мові. Домінантою підгрупи є багатозначне дієслово “*sevmek*” – “любити”, яке своїм значенням покриває інваріантну семему всіх дієслів доброзичливого ставлення. Підгрупу дієслів любові та доброзичливого ставлення також представляють дієслова “*aşık olmak*” – “закохатися”, “*sırılsıklam aşık olmak*” – “закохатися по вуха”, “*beğenmek*”, “*hoşlanmak*”, “*sevmek*” –

“подобатися”. Використовується також ідіоматичний дієслівний вираз “*köpek gibi sevmek*” – “віддано любити”, буквально – “любити, як собака”.

Група дієслів зі значенням задоволення включає два дієслова, що позначають загальне поняття “одержувати задоволення від бажаного”. У якості об’єкта, що відповідає чиймось вимогам, бажанням, може виступати будь-яке явище, річ, або ж чийсь дії та слова. До цієї групи належать такі дієслова турецької мови: “*tatmin etmek*”, “*gidermek*” – “задовольняти”, “*-ten memnun kalmak*” – “бути задоволеним”.

Також виокремимо групу дієслів зі значенням бажання. Методи виділення дієслів бажання відрізняються різноманітністю підходів і ґрунтуються на розгляді особливостей їх функціонування у тексті. С. Курбанова, досліджуючи структурно-семантичні особливості дієслів бажання в англійській мові, виділяє їх як самостійний клас, не прив’язуючи до жодної іншої лексико-семантичної групи (Курбанова С., 2011, с. 106-110).

Л. М. Васильєв досліджує дієслова бажання у складі поля психічної діяльності як окремий семантичний клас. Дієслова бажання з одного боку близькі до дієслів відчуття, а з іншого – до дієслів вольової діяльності: бажання – це усвідомлене відчуття будь-яких внутрішніх потреб організму (іноді не зовсім зрозумілих), пов’язане з прагненням задовольнити їх, а прагнення – це акт волі. Дієслова бажання зближуються і з дієсловами почуття, які позначають різні уподобання та схильності людини (захоплюватися, любити) (Васильєв, 1981, с. 49).

У турецькій мові до цієї лексико-семантичної групи дієслів на позначення емоційно-психічних станів людини можна віднести наступні: “*dilemek*” – “бажати”, “*can atmak*” – “дуже бажати чогось”, “*göz koymak*” – “дуже бажати чогось”, букв. “покласти око на щось”, “*istemek*” – “хотіти”.

2.3.2. Дієслова на позначення негативних емоційно-психічних станів

Звернемося також до вивчення особливостей дієслів турецької мови, які позначають різноманітні негативні емоційно-психічні стани людини. Передусім, до таких станів варто віднести злість та до групи негативно-забарвлених дієслів на позичення емоцій і психічний станів людини – дієслова злості.

Дієслова злості позначають негативно налаштоване переживання неприємного відчуття суб'єктом, викликане різними причинами. Їх об'єднує загальне інваріантне значення “відчувати, виявляти почуття гніву, незадоволення”. До дієслів, які виражають емоцію злості у турецькій мові належать дієслова впливу, які позначають ситуацію, коли хтось дратує, злить, гнівить іншу особу, наприклад: “*kızdırmak*” – “дратувати, злити когось”, ідіоматичний вираз “*çileden çıkarmak*” – “злити”. Також сюди належать і дієслова, які позначають психічний стан людини, яка знаходиться у стані гніву, наприклад: “*kızmak (kime / neye)*” – “злитися на когось або на щось”.

Негативні емоційно-психічні стани людини виражають також дієслова роздратування. До підгрупи дієслів роздратування входять переважно дієслова та дієслівно-іменні сполучень із загальним значенням “відчувати почуття роздратування, злості”. Вони складають одну з найчисельніших підгруп у лексико-семантичній групі дієслів емоцій. Всі вони є власне дієсловами емоцій і виконують номінативну функцію у текстах.

Дієслова роздратування за своєю семантикою наближені до дієслів зі значенням злості. Ключовим дієсловом у цій лексико-семантичній групі є дієслово “*kızdırmak (kimi / neyi)*” – “дратувати когось”. Також до цієї групи належать такі лексеми, як “*çileden çıkarmak*” – “виводити з себе” або “виходити із себе”. На відміну від дієслів злості, що позначають процес злості у будь-яких обставинах, ситуаціях, частіше короткочасних, дієслова роздратування вказують на психічний стан суб'єкта (одухотвореної особи), не завжди виникає під впливом будь-якої причини. Роздратування суб'єкта може бути викликане різними причинами, іноді воно може бути властивістю характеру суб'єкта.

Н. Д. Арутюнова вважає, що хоча приводом для озлобленості або роздратованості людини можуть бути найрізноманітніші обставини, у тому числі безособові та невизначено-особистісні, але зірвати злість (тобто задовольнити гнів, роздратування) можна тільки на іншу особу: людина зводить рахунки з іншими людьми, а не з подіями (Арутюнова Н. Д., 1976, с. 154). У якості суб'єкта, а також соціативного об'єкта завжди виступають люди. Однак позицію соціативного об'єкта іноді заповнюють найменування будь-яких обставин, або ж неживих істот, але під ними завжди маються на увазі люди.

До дієслів, які виражають негативні емоції та емоційно-психічні стани, також можна віднести дієслова страху. Загальною семантичною ознакою дієслів даної підгрупи є “відчувати почуття страху, боязні, подаватися страху”, їх функція у реченні – відображення процесу страху, боязні у різних аспектах і відтінках. Цю підгрупу становлять наступні синонімічні дієслова: дієслова на позначення стану “*korkmak*” та “*ürkmek -den*” – “боятися”, “*ürkmek -den*”, “*korkmak*” – “злякатися”; а також впливу на людину з метою введення її у той чи інший психоемоційний стан: “*korkutmak (kimi / neyi)*”, “*tırsmak -den*” – “лякати, налякати”, “*gözdağı vermek*” – “залякати”. Також до цієї групи можемо включити такі дієслова: “*kaygılanmak*”, “*kaygı çekmek*”, “*kaygı içinde bulunmak*” – “тривожитися”, “*merak etmek (kimi / neyi)*” – “переживати”. При визначенні значень дієслів страху важливі такі фактори, як причина (боятися з якоїсь причини), що викликає страх (людина або певна ситуація), а також, якою саме є ситуація страху – реальна або прогностична і т. д.

Дієслова печалі втілюють у собі семантику емоції печалі, суму. При цьому потрібно завжди враховувати, як суб'єкт сприймає і оцінює себе, яким він бачить цей світ і своє майбутнє у ньому. У печалі людина сприймає світ як похмурий і непривітний. Переживання печалі зазвичай описується як смуток, почуття самотності та ізоляції. Також емоція печалі може надавати дуже згубний вплив на людину, вона характеризується меншим рівнем напруги, ніж інші негативні емоції. З цього випливає, що емоція печалі взаємодіє з іншими фізіологічними станами, як смуток, нудьга. З огляду на таке протікання переживання печалі й

той факт, що мова – є прямим відображенням дійсності, вважаємо, що дієслова зі значенням печалі часто суміжні з дієсловами фізіологічного стану.

Поняттю «смуток» В. Ю. Апресян дає таке тлумачення: смуток – негативна емоція, не пов’язана ні з поганим ставленням до когось, ні з самоосудом, розташована приблизно посередині. З одного боку, вираження “смутку”, в цілому, не говорить про негативний досвід; з іншого боку, “смуток” іноді вимагає якоїсь участі, хоча б вербальної, з боку адресата, тобто її відкрите вираження може сприйматися як нескромне прохання про співчуття. По-друге, “смуток” може сприйматися як “ниття”, яке говорить про слабкість того, хто відчуває цю емоцію (особливо відкрите вираження деяких видів “смутку” – зневіри, туги, депресії) (Апресян В. Ю., 2010, с. 52).

Підгрупа дієслів зі значенням печалі включає у себе синонімічні дієслова які об’єднує семантична ознака “відчувати почуття смутку”, зокрема: “*üzülmek*”, “*kederlenmek*” – “засмутитися, сумувати”, “*üzülmek*” – “засмучуватися”, *moralî bozuk olmak* – “бути у поганому настрої” та ін. Також слід виокремити дієслова впливу, наприклад: “*bozmak*”, “*üzmek*” – “засмучувати”.

Також до дієслів, які виражають негативні емоції людини, можна віднести дієслова страждання. Дієслова цієї підгрупи так само, як і дієслова зі значенням печалі, за своєю семантикою знаходяться на прикордонній зоні з дієсловами зі значенням фізіологічного стану, наприклад: “страждати” – “*muzdarip olmak (-den / -ten)*”, “*zarar görmek*”, “*acı çekmek*”, “*dert çekmek*”. Дієслова страждання утворюють синонімічний ряд із загальним значенням “відчувати фізичні та моральні страждання”. Також до цієї групи належать і дієслова, які описують вплив – завдання страждань комусь, наприклад: “*ezmek*” – “мучити”.

Також звернемо увагу на дієслова заздрості, які також виражають негативну емоцію. Дослідження семантики і прагматики дієслів заздрості виявили їх двоаспектну складову: з одного боку ці дієслова позначають оцінне ставлення суб’єкта до конкретного об’єкта, а з іншого – почуття досади від того, що сам не володіє ним. Семантика дієслів заздрості передбачає двох учасників процесу і об’єкта заздрості, яким володіє другий учасник. Перший учасник –

суб'єкт, який зазнає негативного болісного відчуття заздрості, яке виникає мимоволі крім бажання суб'єкта при його оціночному відношенні до об'єкта, який експлікується такими причинами як “наявність чогось хорошого у другого учасника” і “відсутність цього гарного у суб'єкта”.

Дієслова цього синонімічного ряду об'єднані загальним значенням “відчувати почуття досади через відсутність чогось хорошого, що є в іншого і бажання припинення цього хорошого”. До цієї лексико-граматичної групи належать такі дієслова: “*kıskanmak*”, “*imrenmek*” – “заздрити”, “ревнувати”.

Розглянемо дієслова негативної емоційно-етичної оцінки. Мікрогрупа дієслів негативної емоційно-етичної оцінки складається з дієслів, що містять у своїй семантиці моральний аспект негативної оцінки дій, що здійснюються як самим суб'єктом, так і оточуючими його особами. Типовими представниками цього класу є дієслова, які представляють такі емоції, як сором, збентеження, вина, каяття. Ця двоаспектна складова і є специфічною особливістю у семантиці дієслів. Іншими словами, ці дієслова позначають “всі неприємні емоції, які особа може відчувати з приводу того, що вона щось робить або зробила не так, – від соціального сорому до глибоко етичного каяття” (Апресян В. Ю., 2010, с. 39-40).

До цієї лексико-семантичної групи належать такі дієслова на позначення різних негативних емоційних станів людини:

1) сором: “*sıkılmak*”, “*çekinmek*”, “*utanmak*” – “соромитися”, включно з ідіоматичним виразом, який вказує на фізіологічну реакцію людини на почуття сорому – “*yüzünü kızartmak*” – “почервоніти від сорому”;

2) вина, провина: “*suçlu hissetmek*” – “відчувати себе винуватим”, “*suçlu olmak*” – “провинитися”;

3) огида: “*tiksinmek (neden, kimden)*” – “відчувати огиду”;

4) незручність, ніяковість: “*mahcup olmak*” – “відчувати себе незручно”, “збентежитися”, “*çekinmek*” – “вагатися”.

Сором, сором'язливість, провина відносяться до категорії базових емоцій як основні невід'ємні елементи людської натури. Аналіз семантичної структури таких дієслів, а також ілюстративний матеріал показали, що значення

розглянутих дієслів характеризує концептуальну специфіку турецької мови у плані вираженні емоційно-етичної негативної оцінки.

2.3.3. Дієслова на позначення нейтральних емоційно-психічних станів

Окремою групою є дієслова, які виражають нейтральну оцінку емоції або психоемоційного стану, який вони репрезентують. До таких дієслів можна віднести дієслова на позначення емоцій подиву, занепокоєння.

Дієслова з семантикою нейтральної емоції уточнюються у залежності від семантики об'єктного розповсюджувача. Дієслова емоції можуть виступати і в функції компонента непрямого експресиву (Бочкар'єв, 2012). Дієслова подиву становлять одну з підгруп у лексико-семантичній групі дієслів зі значенням емоцій та психоемоційних станів у турецькій мові. Будучи однією з фундаментальних емоцій, здивування виступає у якості родової характеристики "homo sapiens", оскільки воно передує людському пізнанню і стимулює його розвиток. Будучи невід'ємним компонентом духовної культури, емоція подиву, при всій своїй універсальності, проявляє у різних мовах певну специфіку вербалізації, обумовлену властивою промовистою суб'єктивністю інтерпретації навколишньої дійсності, що представляє безперечний інтерес для лінгвістики (Дорофєєва, 2002, с. 1).

Емоції характеризуються інтенсивністю прояву: вищий, нейтральний і низький ступінь прояву емоційного переживання або стану. Основні розпізнавальні семантичні ознаки дієслів подиву можна сформулювати як "короткочасність", "несподіванка", "дивина". Під дієсловами подиву ми розуміємо дієслова, що виражають емоції, викликані несподіванкою, незрозумілістю, дивиною певних явищ, ситуацій або предметів. У семантичному змісті членів мікрогрупи подиву є сема, що є загальною для усіх, хто входив до його складу лексичних одиниць, у нашому випадку це інтегральна сема "перебувати у стані ніяковості при несподіваній і незрозумілій ситуації". При цьому дієслова подиву нейтральні до опозиції "позитивні / негативні емоції".

У турецькій мові лексика подиву представлена наступними дієсловами: “*hayretlere düşmek*” – “дивуватися”, “*şaşakalmak*” – “здивуватись”, “*şaşırmak*” – бути у шоці. До дієслів впливу належать такі: “*şaşırtmak*”, “*hayrette bırakmak*” – “дивувати”.

Дієслова зі значенням занепокоєння об’єднані спільною інваріантною семою “порушення внутрішнього спокою суб’єкта”: “*merak etmek*”, “*kaygılanmak*”, “*kaygı çekmek*”, “*kaygı içinde bulunmak*” – “хвилюватися”, “турбуватися”, а також дієслово впливу “*rahatsız etmek*” – “турбувати”.

Таким чином, дієслова, які виражають нейтральні емоції, не є оцінно забарвленими та не вирізняються сильною експресивністю, однак вони називають деякі базові, типові емоційно-психічні стани людини, доповнюючи емотивну картину турецької мови.

2.4. Особливості функціонування дієслів на позначення емоційно-психічних станів у сучасній турецькій мові

Проаналізувавши семантичну класифікацію дієслів турецької мови на позначення емоційно-психічних станів, розглянемо їхній функціональний потенціал на матеріалі текстів сучасних турецьких ЗМІ.

Передусім, такі дієслова виконують інформативну функцію у тексті, адже вони вербалізують різні емоційні та психологічні стани, інформують про них, наприклад:

*Aslında pek çoğumuz **mutlu hissetmiyoruz** ki kendimizi* (Livetobloom, 2016) /
Насправді, більшість із нас не почувають себе щасливими.

У цьому реченні використовується дієслово “*hissetmiyoruz*” – “не відчувати” у сполученні з назвою емоційного стану: “*mutlu hissetmiyoruz*” – “не відчувати щастя”, “не почуватися щасливим”. Дієслово тут виконує інформативну функцію, адже воно доносить до читача основну думку речення, позначає відсутність певного стану у людини.

Аналогічним чином, у наступному прикладі використовуються такі дієслова на позначення психоемоційного стану:

Bazılarımız melankoliye bürünecek yağmurlu günlerin gelişyle, bazılarımız sevinçle altında dans edecek damlaların, ıslak toprak kokusunu içine çekecek (Livetobloom, 2016).

Вираз “*melankoliye bürünecek*” – “перетворюватися на меланхоліків” позначає зміну стану людини, тоді як дієслово *dans* у виразі “*sevinçle dans*” – “танцювати з радістю” позначає спосіб вираження позитивної емоції радості – танець. Інформативність таких дієслів полягає у їх здатності номінувати або характеризувати певні стани людини.

Втім, дієслова на позичення емоцій та психоемоційних станів не тільки називають або описують чи характеризують ці стани. Така лексика також володіє стилістичним та прагматичним потенціалом. Передусім, вона виконує оцінну функцію, адже, як уже показав наш аналіз, дієслова на позичення емоційно-психічних станів можуть виражати негативні або позитивні емоції. Крім того, у лінгвокультурі за найменуваннями емоцій закріплені відповідні оцінні конотації – страх, біль, ненависть виражають негативну оцінку, тоді як емоції радості, любові можуть описуватися у тексті з метою передачі позитивної оцінки.

Наприклад, у наступному прикладі використовуються найменування негативних психоемоційних станів (“*ürkmek*” – “боятися, страшитися”, “*güvenmemek*” – “недовіра”), які створюють негативний оцінний відтінок всього висловлювання:

Özgürlüklere güvenmemek, halkından ürkmek devletin kalplerdeki yerini zayıflatıyor (Gazete Vatan, 2010) / **Недовіра** до свобод та **страх** перед людьми **підриває** позиції держави у серцях народу.

Тут негативні психоемоційні стани описують політичну ситуацію в країні надаючи оцінці цієї ситуації негативного відтінку. Окрім оцінного потенціалу, дієслова та дієслівні конструкції на позначення психоемоційних станів у турецькій мові також мають потужний експресивний потенціал. Особливо це стосується сталих виразів, які не називають напряму ту чи іншу емоцію та не

просто виражають когнітивний процес переживання певного стану, а описують фізіологічні чи поведінкові реакції людини на емоцію.

Серед таких виразів, зокрема, є безліч ідіоматичних висловів та метафоричних виразів, які доцільно розглянути з точки зору функціонального потенціалу найменувань психоемоційних станів у текстах сучасних турецьких ЗМІ. Слід зазначити, що ідіоматичні вирази турецької мови позначають і / або висловлюють практично всі емоції, притаманні людині: страх, хвилювання, гнів, смуток, сором, подив, радість і щастя, любов, образу, заздрість і ревності, співчуття, терпіння, відчай, помсту і ненависть, невдоволення і небажання та інші. Розглянемо деякі ідіоматичні вирази турецької мови, які виражають ті чи інші емоційні дії або стани людини:

Ateş almak – кинути в жар (від хвилювання, гніву);

Boğazında durmak (kalmak) – застрягти у горлі, стати поперек горла (від хвилювання);

Ahçekmek – ахати, охати, зітхати, сумувати, переживати;

Gök gibi gürlüyor şimşek gibi çakmak – рвати і метати, метати громи і блискавки;

Göklere çıkmak – бути на верху блаженства, бути в захваті, бути на сьомому небі;

Ağzı kulaklarında olmak – рот до вух;

Gülmekten yerlere serilmek (yatmak) – заходитися від сміху, реготати (сміятися) до упаду.

Такі дієслова та дієслівні ідіоматичні вирази несуть у собі не лише оцінний, але й експресивний потенціал, вони є потужним стилістичним засобом та у тексті створюють особливу образність. Використання таких засобів вербалізації емоцій та психоемоційних станів дозволяє підкреслити емоцію, вказати на її прояв у поведінці або зовнішньому вигляді людини. Наприклад,

Verilen direktifleri uyarıya çalışırken gülmekten yerlere serilmek garanti (Facebook, 2018) / Я гарантовано сміятимуся до упаду, якщо спробую виконати ці приписи.

У цьому реченні використовується вираз “*gülmekten yerlere serilmek*” – “сміятися до упаду”. Такий вираз не вказує на пряму емоцію, однак на її фізіологічну реакцію – сміх. Загалом, сміх у більшості культур вважається проявом позитивних емоцій, таких як щастя, радість, захоплення.

У ході дослідження виявлені різноманітні джерела виникнення фразеологізмів, які виражають емоційний стан людини. Різноманіття типів внутрішньої форми таких висловів, заснованих на метафорі, може бути зведене до трьох елементів почуття, які виділяються у психології:

- 1) фізіологічні зміни внутрішніх органів і фізіологічні відчуття особи в певному емоційному стані;
- 2) поведінкова реакція особи (міміка, жести, рухи тіла і активні дії людини);
- 3) внутрішні переживання стану.

Зокрема, образи турецьких ідіоматичних виразів “*ağız tamburası çalmak*” – “стукотіти зубами”, “*donuna etmek*” – “наробити в штани”, “*tüyleri diken diken olmak*” – “покритися гусячою шкірою” передають фізіологічні зміни у стані страху. Натомість, фразеологізми “*ateş almak*” – “кинути в жар” виражають стан хвилювання або гніву. Вислів “*gözü hiç bir şey görmemek*” – буквально означає “нічого не бачити навколо” (від хвилювання, гніву) та позначає порушення зорової функції очей через перебування людини у певному сильному психоемоційному стані.

Такі висловлювання містять у своїй основі метафоричне перенесення, створюють яскравий образ, а тому мають потужний експресивний потенціал, який реалізують у тексті, наприклад:

Gülbahar'ın yüreğini ateş almış yanıyordu (Türk Dil Korumu Sözlükleri, 2021)
/ *Серце Гульбахара палало вогнем.*

У цьому прикладі використовується яскравий образний вислів “*ateş almak*” – “кинути в жар” або “палати вогнем”, яке виражає стан хвилювання, гніву, або іншої сильної емоції. Відповідно до словника турецької мови “Türk Dil Korumu Sözlükleri”, такий вислів має значення “*aşırı üzölmek, fazla üzüntüden içi yanmak*”

(Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2021). Відтак, цей вираз, як правило, використовується для характеристики негативних емоцій.

Аналіз показав, що в турецькій мові фразеологізми точніше і повніше розкривають емоційну сферу людини через укладені в них образні конотації. Їм властива багатопланова і складна структура значення. Завдяки своїй багатозначності одна і та ж ідіома може виражати кілька емоцій, але це характерно не для усіх фразеологізмів.

Так, турецькі вирази “*dili tutulmak*” – “заціпило”, “*dilini utmak*” – букв. “язик проковтнути”, «позбутися дару мови» висловлюють емоції страху або здивування у залежності від контексту. Наступні фразеологізми позначають і виражають не тільки радість, але й страх, розгубленість, хвилювання, гнів:

Sinirleri boşanmak – букв. “нерви звільнилися”; вкрай рознервувався (до істерики) від сміху, плачу, крику;

Aklı başundan gitmek – букв. “розум вийшов із голови”; розгубитися, не знати, що робити (від радості, страху);

İçi içine sığmamak – букв. “душа в душі не вміщується”; не знаходити собі місця (від радості, хвилювання);

Kabına (kacağına) sığmamak – букв. “не вміщається у посудину”; бути не в собі (від радості, гніву).

У середині підгруп таких фразеологізмів простежується відносне градування емоційних станів (наприклад, від переляку до жаху, паніки), що свідчить про особливу експресивність ідіоматичних виразів розглянутого фразеосемантичного поля. Особливо це проявляється у підгрупах висловів на позначення страху, гніву та радості.

У турецькій мові до семантичного мікрополя “страх” належать такі вислови, як “*ecel terleri dökmek*” – “покритися холодним потом” (від страху); бути в смертельному страху; “*diken üstüne ilişmek (oturmak)*” – “сидіти як на голках”. До дієслівних виразів, які виражають емоцію жаху відносяться: “*buz kesilmek*” – “застигнути, замерзнути, оклякнути” (від страху, подиву і т. д.); “покритися холодним потом”, “*kanı iliği kurumak*” – “сильно злякатися”, букв. “кров засохла”.

До виразів, які вербалізують емоцію переляку відносяться: “*canı burnuna gelmek*” – “сильно злякатися”; букв. “душа прийшла до носа”, “*ödü kopmak*” – “сильно злякатися”. До виразів, які вербалізують стан паніки відносяться належать наступні: “*paniğe kapılmak*” – “впадати в паніку” (від страху, хвилювання), “*çil yavrusu gibidağılmak*” – “кинутися врозтіч”; букв. “як пташенята від рябчика розбігтися”, “*can havlı*” – “смертельний страх, паніка”; щосили, з нелюдськими зусиллями.

Фразеологічна емоційна картина світу в турецькою мовою більш насичена, ніж номінативна лексична картина світу, адже фразеологізми виражають емоції і почуття людини через численні семантичні моделі, засновані на образній складовій фразеологізмів. Серед розглянутих лексико-фразеологічних засобів вираження емоцій у турецькій мові фразеологізми більш експресивно та емотивно висловлюють емоції людини. Відтак, з функціональної точки зору дієслівні сталі вирази та фразеологізми більш експресивні та мають значно більш потужний образний та оцінний потенціал, аніж дієслова.

Висновки до розділу 2

Вивчення лексико-семантичних особливостей дієслівної лексики на позначення емоційно-психічних станів людини у сучасній турецькій мові показало, що дієслова психічного стану використовуються у мові для передачі емоційного, почуттєвого, розумового, інтелектуального стану людини, спричиненого певним впливом оточуючого світу. За семантичними ознаками у роботі виділені основні дієслова почуття, дієслова психічного стану, емотивні та когнітивні дієслова турецької мови.

Відтак, з'ясовано, що дієслова почуття описують як сам стан відчуття або почуття людини, яка знаходиться у певному психологічному стані, так і емоцію, яку відчуває людина. Дієслова психічних станів та впливу включають у себе слова, які позначають зміну стану людини або ж уже сталий її психічний стан. Семантично вони тісно пов'язані з попередньою групою дієслів – дієсловами почуття, однак стосуються не тільки емоцій, однак всього спектру психічних станів людини. Окремою групою дієслів, які вказують саме на емоції та емоційні стани людини, є емотивні дієслова. Це дієслова, які виражають переживання людиною свого ставлення до дійсності, до особистого й навколишнього життя. Розглянуті у розділі також дієслова сприйняття, які, на відміну від дієслів відчуття і бажання, позначають стан як результат відображення свідомістю людини зовнішнього середовища, властивостей, предметів зовнішнього світу. До таких дієслів відносяться дієслова зорового, слухового сприймання, дієслова нюху, дотику.

У ході аналізу оцінних властивостей дієслів турецької мови на позначення емоційно-психічних станів, визначені такі групи дієслів: 1) дієслова, які виражають позитивні емоції; 2) дієслова, що виражають негативні емоції; 3) дієслова, що виражають нейтральні емоції.

Аналіз особливостей функціонування дієслів на позначення емоційно-психічних станів у сучасній турецькій мові показав, що такі дієслова виконують інформативну, експресивну, оцінну функції у текстах. Особливою експресивністю вирізняються фразеологічні дієслівні сполучення, які виражають емоції і почуття людини через численні семантичні моделі, засновані на образній складовій фразеологізмів. З функціональної точки зору дієслівні сталі вирази та фразеологізми більш експресивні та мають значно більш потужний образний та оцінний потенціал, аніж дієслова.

РОЗДІЛ 3. СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ТУРЕЦЬКИХ ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНО-ПСИХІЧНИХ СТАНІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

3.1. Основні прийоми перекладу дієслів на позначення емоційно-психічних станів

Звернемося до особливостей перекладу дієслівної лексики турецької мови, яка виражає емоції та емоційно-психічні стани українською мовою. Передусім, слід визначити найбільш вживані прийоми перекладу таких лексичних засобів. Якщо мова йде про емотивні, когнітивні дієслова, а також дієслова емоційно-психічного стану або впливу, то такі лексеми перекладаються здебільшого за допомогою дослівного перекладу або словникових еквівалентів, наприклад:

Altun: Sevinmek yerine tezvirat ve manipülasyona sarılanlar olmuştur (ДНА, 2021) / *Алтун: Були такі, хто чіплявся за ажіотаж та маніпуляції замість того, щоб радіти.*

У цьому прикладі дієслово на позначення стану радості *sevinmek* перекладається через його словниковий відповідник “радіти”. При цьому, змінюється місцеположення лексеми у реченні – якщо у турецькому тексті дієслово на позначення емоції стоїть на початку речення, то при перекладі воно переноситься в самий кінець речення, тобто – реалізується перекладацька трансформація перестановки. Необхідність використання такої трансформації пояснюється відмінностями у граматиці української та турецької мов.

Втім, перекладач не завжди може використовувати еквівалентний переклад, оскільки важливо враховувати також контекст та відтінки семантики того чи іншого слова. Часто може використовуватися дослівний або описовий переклад, наприклад:

Çökkün bir ruh hali, ilgi kaybı yada yaptıklarından zevk alamama (Sağlık Rehberi, 2021) / *Поганий настрій, втрата інтересу або нездатність насолоджуватися тим, що ти робиш.*

У цьому прикладі вираз “*zevk alamama*” перекладається через описовий переклад як “нездатність насолоджуватися”. У наступному прикладі використовується вираз *sevinç yaşadı*, який перекладається дослівно як “відчувати радість”:

Arkadaşlarının alkışları arasında zirveye adım adım yaklaşan Melisa Yılmaz, büyük bir sevinç yaşadı (Poğraz D., 2021) / *Меліса Йілмаз, яка крок за кроком підходила до вершини під оплески своїх друзів, відчула велику радість.*

При перекладі дієслів на позначення психоемоційних станів або емоційного впливу перекладач може використовувати лексико-семантичні заміни (генералізація, конкретизація, логічна синонімія, модуляція). Лексико-семантична заміна – це спосіб перекладу лексичних одиниць оригіналу шляхом використання в перекладі одиниць мови перекладу, значення яких не збігаються зі значеннями вихідних одиниць, але можуть бути виведені з них контекстуально за допомогою логічних перетворень певного типу. Розглянемо деякі з видів лексико-семантичної заміни (Рецкер Я. І., 1982, с. 66):

- генералізація – заміна одиниці вихідної мови, що має більш вузьке значення, одиницею мови перекладу з більш широким значенням;
- конкретизація – лексико-семантична заміна одиниці вихідної мови, що має більш широке значення, одиницею мови перекладу з вузьким значенням;
- логічна синонімія – заміна одиниці вихідної мови одиницею мови перекладу, що є для цього контексту її синонімом;
- модуляція (смісловий розвиток) – заміна слова або словосполучення вихідної мови одиницею мови перекладу, значення якої є логічним наслідком значення вихідної одиниці.

У деяких випадках виникає необхідність використання синонімічного перекладу, якщо у тексті використовується кілька дієслів на позначення однієї емоції, або ж вживаються однокореневі лексеми. Наприклад, у наступному реченні перекладаємо лексику на позначення емоції суму через синоніми – “засмучуватися”, “тужити”:

Aile üzgün ama üzölmek de istemiyorlar çünkü bu ölümi kabul etmiyorlar (Bayraktar V., 2021) / *Родина тужить, але вони також не хочуть засмучуватися, тому що не вірять у цю смерть.*

У цьому прикладі у мові оригіналу використане дієслово почуття *üzölmek* – “сумувати”, а також прикметник *üzgün* – “сумний”. Ці лексеми мають схоже значення та перекладаються українською мовою однокореневими словами, що спричинить у тексті перекладу повтор та спотворить милозвучність тексту. Тому для перекладу обираємо синонімічну лексику, яка, до того ж, робить висловлювання більш емоційно насиченим та експресивним. Такий переклад здійснений з використанням лексико-семантичної трансформації логічної синонімії.

Найбільше різноманіття прийомів перекладу можемо спостерігати при роботі з фразеологічними дієслівними висловлюваннями, які позначають емоції та психоемоційні стани. При перекладі метафоричних описів емоцій перекладач використовує різні трансформації та їх комбінації. Оскільки в основі фразеологічного вислову лежить метафоричний образ, який тісно пов’язаний з лінгвокультурою іноземної мови, при перекладі такий образ може не зберігатися. Загалом, переклад фразеологічних зворотів залежить від перекладацького типу такого висловлювання.

Як правило, за основу класифікації стратегій та прийомів перекладу сталих виразів береться поняття адекватності перекладу. Адекватним вважається переклад, який відтворює як зміст, так і форму оригіналу засобами мови перекладу. Це рівноцінність перекладу та оригіналу, точність перекладу, яка досягається шляхом граматичних, лексико-фразеологічних і стилістичних замінів (Левицкая Т. Р., Фитерман А. М., 1963, с. 21).

З точки зору адекватності перекладу дослідники Т. Левицька та А. Фітерман поділяють всі сталі вирази (фразеологізми) іноземної мови на три групи:

1) фразеологізми, які повністю співпадають з фразеологізмами мови перекладу за змістом та за формою;

2) фразеологізми, які співпадають за змістом, але не співпадають за образом, що лежить в їх основі;

3) фразеологізми, які не мають відповідників у мові перекладу. Вони перекладаються або описовим способом, або за допомогою висловлювання, створеного перекладачем (Левицкая Т. Р., Фитерман А. М., 1963, с. 106).

Відповідно, всі підходи до перекладу фразеологічних дієслівних виразів на позначення психоемоційних станів людини у турецькій мові можна розділити на еквівалентні та нееквівалентні. До еквівалентних способів перекладу належить, передусім, переклад з використанням повного або часткового еквівалентів. Наприклад, еквівалентним можна вважати переклад виразу *boğazında durmak (kalmak)* як “застрягти в горлі”, “стати поперек горла”. Як правило, такий вислів використовується для характеристики фізіологічного відчуття, яке отримує людина, що переживає сильне хвилювання або стрес, здивування тощо. При перекладі такого виразу використовується той самий образ, то використаний і в оригінальній фразеологічній одиниці, а отже такий переклад можна вважати еквівалентним.

Можливість застосування еквівалентного перекладу для передачі українською мовою узуальних турецьких сталих виразів, які позначають емоції, є можливим через сталу форму таких виразів. Вони існують в мові інколи не одне століття, можуть мати інтернаціональну природу, або містити у своїй основі образи, спільні для різних народів світу. Це забезпечує еквівалентність таких висловлювань та можливість передати їх при перекладі з мінімальними смисловими та стилістичними втратами.

Втім, не завжди перекладачеві вдається максимально точно відтворити образ, використаний у іноземній фразеологічній одиниці. Важливу роль відіграє лінгвокультура обох мов, їх граматичні особливості, які можуть впливати на певні зміни при перекладі. Якщо переклад відбувається з частковим збереженням вихідного образу, такий прийом перекладу можна вважати частковим еквівалентом. Наприклад, турецький фразеологічний вислів *göklere çıkmak* дослівно можна перекласти, як “піднятися на небеса”. Однак в українській

лінгвокультурі такий переклад може бути неправильно сприйнятий реципієнтами тексту, адже небеса можуть також позначати смерть людини – адже українці можуть використовувати евфемістичний сталий вираз “піти / піднятися на небеса” коли говорять про чиюсь смерть. Відтак, еквівалент такого турецького вислову, який позначає велике щастя, радість, в українській мові існує, однак має зовсім інше значення. Тому перекладач може підібрати для перекладу схожий, хоча й не повністю еквівалентний варіант перекладу. Так, в українській мові існує вираз “почуватися на сьомому небі від щастя”, який можна використати при перекладі турецького дієслівного виразу *göklere çıkmak*. При цьому зберігається образ неба, який є ключовим, однак змінюється сама форма висловлювання, воно розширюється та набуває більшої експресивності.

У деяких випадках при перекладі образ змінюється або стає більш яскравим, порівняно з текстом оригіналу. Наприклад, вислів *tüyleri diken diken olmak* дослівно перекладається як “покритися мурашками”, тоді як частковим еквівалентом буде використання виразу “покритися гусячою шкірою”, де використовується додатковий образ гусака. Дослівний переклад при цьому має більш нейтральний характер, а частковий еквівалент передає лінгвокультурний характер аналогічного висловлювання української мови.

Втім, переклад фразеологічних зворотів становить вагому трудність перекладу, тому часто можуть використовуватися безеквівалентні прийоми перекладу, до яких належать описовий переклад або калькування. Втім, для різних типів сталих висловлювань можуть використовуватися як виключно безеквівалентні прийоми перекладу, так і еквівалентні та безеквівалентні прийоми водночас.

Зокрема, часто застосовується прийом калькування (який також називають дослівним перекладом). При калькуванні фразеологічні одиниці відтворюються повністю без будь-яких змін та легко сприймаються читачем (Виноградов В. С., 2001, с. 190). Цей спосіб перекладу застосовується тоді, коли перекладене таким чином висловлювання є цілком зрозумілим для носіїв мови перекладу. Часто за допомогою калькування перекладаються не образні вирази, в основу яких не

покладено виразного метафоричного образу. Доцільним є застосування цього прийому перекладу й для передачі турецьких висловлювань на позначення емоційно-психічних станів людини. Випадки безеквівалентного перекладу сталих виразів турецької мови, які вербалізують емоційно-психічні стани, можна віднести до труднощів перекладу, тому розглянемо їх більш детально.

3.2. Труднощі відтворення семантичних властивостей дієслів на позначення емоційно-психічних станів при перекладі

Однією із найбільш вагомих труднощів перекладу дієслів та дієслівних виразів турецької мови на позначення емоційно-психічних станів є фразеологізми, які входять до корпусу такої лексики. Зокрема, особливо важко перекладачеві працювати зі специфічними з лінгвокультурної точки зору фразеологізмами, які відображають унікальність сприйняття емоцій та їх проявів носіями турецької мови.

Процес ідіоматизації словосполучень, що передають міміку і жести людини, у турецькій мові в цілому носить універсальний характер. Наприклад, у стані гніву людина піднімає руки вгору (*el kaldırmak* – “підняти руку”, “замахнутися на когось”, у стані здивування людина широко розкриває рот, очі (що знаходить вираження у такому вислові: *gözlerifincan gibi açılmak / olmak* – букв. “мати великі (як миски) очі”; “витріщати очі” (від подиву, страху), *ğzı açık kaldı* – “він розкрив рот від подиву”; у стані сорому людина опускає обличчя (*yüzünü yere getirmek (birinin)* – букв. “опустити обличчя до землі”, “зробити щось ганебне”, у стані хвилювання або сорому відбувається збій рухових реакцій людини, що знайшло своє відображення у таких висловах: *ayağı (ayakları) (birbirine) dolaşmak* – “заплітатися” – про ноги (від сорому, хвилювання), *eliayağı dolaşmak* – букв. “рука і нога заплітається”; не знати, що робити і працювати безладно (від хвилювання).

Розглянемо особливості перекладу таких виразів та труднощі їх відтворення українською мовою. Наприклад, турецький вислів *gönül vermek* –

“полюбити, прив’язатися всім серцем” може перекладатися за допомогою використання прийому нейтралізації експресивного значення такого фразеологізму:

Bir davaya gönül vermek, bir davanın gönül neferi olmak mevsim şartları ne olursa olsun köklere sınıksız tutunmayı gerektirir dedi (DHA, 2019) / Він сказав: “Щоб налаштуватися на справу, потрібно триматися свого коріння незалежно від пори року”, – сказав він.

У цьому випадку вираз *gönül vermek* – “полюбити, прив’язатися всім серцем” перекладений через більш нейтральний вислів – “налаштуватися”. Загалом, при перекладі може використовуватися прийом емпатизації, коли значення слова, якого воно набуває у контексті вихідного висловлювання, потрібно виділити. Натомість, прийом нейтралізації дозволяє приглушити значення слова, зменшити його експресивний потенціал, якщо це не впливає вагомим чином на сенс та стилістику виразу.

Окрім розглянутого фразеологізму, аналогічні труднощі можуть виникати також у ході перекладу таких фразеологічних одиниць: *gönlü kaymak* – букв. “душа ковзає” – мимоволі (несподівано) закохатися. Цей вираз передає внутрішнє переживання людиною стану закоханості. Вислів *gönlü çökmek* має значення “впасти духом”, “бути у пригніченому стані”, тоді як *kara kara düşünmek* – “із сумом (тугою) думати”. Ці вислови передають стан зневіри.

Семантичні особливості фразеологічних одиниць цього поля визначаються специфікою образної основи одиниць, яка відображає фізіологічні зміни і відчуття, поведінкову реакцію та внутрішні переживання особи. Відтак, більшість турецьких фразеологізмів, що виражають емоції почуття людини, є образними і метафоричними за своєю внутрішньою формою. Образна складова таких фразеологізмів дозволяє виявити семантичні відмінності між близькими за значенням емоційними фразеологізмами у рамках одного поля, виявити зв’язки між фразеологізмами різних полів (Гарифуллина А. М., 2005, с. 301).

В аналізованому перекладі близько половини всіх випадків перекладу метафор є повним перекладом зі збереженням вихідного образу. В основному

такий перекладацький прийом виявляється виправданим. У якості перекладацької стратегії перекладач іноді вдається до прийому метафоризації, тобто заміни неметафоричного значення метафоричним, що цілком відповідає меті перекладу.

Основною метою перекладача є створення тексту, який сприймався б одержувачем так само, як вихідний текст сприймається його читачем. Переклад покликаний забезпечити таку опосередковану двомовну комунікацію, яка за своїми можливостями максимально наближалася б до звичайної, одномовної комунікації (Латышев Л. К., 2001, с. 15). Просуваючись до цієї мети, перекладач свідомо чи несвідомо веде пошук семантичних ресурсів лінгвокреативності та вибирає той чи інший прийом, спираючись на свої знання, життєвий і професійний досвід.

У тому випадку, якщо перекладач не може підібрати повний або частковий еквівалент, він може вдаватися до кальки або описового перекладу. Якщо такий переклад звичайних дієслів, що позначають емоції та психоемоційні стани не викликає труднощів, то у випадку з фразеологічними одиницями це може створювати деякі труднощі.

Зокрема, не завжди перекладач може створити аналогічний за експресією та стилістичним потенціалом вислів в українському перекладі, тому може використовувати більш прості у застосуванні прийоми безеквівалентного перекладу ідіом.

Ще одним безеквівалентним способом перекладу фразеологічних одиниць, які не мають еквівалентів у мові перекладу є описовий переклад, який означає практично переказ оригінального висловлювання. Використання описового перекладу, здебільшого, обумовлене відсутністю у мові перекладу необхідних відповідників та неможливістю застосування калькування ідіоми. Описовий переклад часто зводиться до тлумачення, пояснення виразу, який у тексті перекладу практично перестає існувати як самостійна мовна одиниця та ніби розчиняється у контексті (Виноградов В. С., 2001, с. 192), наприклад:

Kiminle oynarsam canını yakar, bağırtırdım (DHA, 2019) / З ким би я не гралася, завжди всіх доводила до сліз.

У цьому прикладі використовується вираз *canı yakmak* – “завдати болю” (букв. “підпалити душу”), цей фразеологізм перекладений за допомогою описового перекладу. Використовується емотивне дієслово впливу *bağırtmak* – “доводити до сліз, змусити кричати”, перекладач передає це дієслово описовим перекладом. Усі ці емотивні слова і вирази допомагають читачу скласти своє емоційне враження про ситуацію, про яку йде мова у тексті та про описуваних персонажів. При цьому для перекладу також використовується перекладацька трансформація синонімічної заміни.

Емоція хвилювання може описуватися за допомогою виразу *çıldıracak gibi olmak* – мало не збожеволіти. Перекладач перекладає цей фразеологізм за допомогою описового перекладу і передає емоційне навантаження речення. Цю емоцію також можна описати дієсловами: *endişelenmek* – хвилюватися, *telaşlanmak* – турбуватися, тож перекладач може звертатися до синонімічних замін при перекладі лексики на позичення емоцій та психоемоційних станів у турецькій мові.

При використанні описового способу перекладу неминучими є стилістичні, емоційно-експресивні та інформаційні втрати. Це пов’язано з тим, що, у той час як ідіоми є сталими фразеологічними утвореннями, при описовому перекладі вони перекладаються через вільні вирази. Відповідно, значна кількість їх унікальних властивостей як фразеологічних утворень при такому перекладі втрачаються. Втім, якщо перекладач застосовує креативність, описовий прийом перекладу цілком може забезпечити повноцінний, адекватний переклад.

У окремих випадках труднощі перекладу також можуть становити структурні особливості турецької лексики та фразеології. Наприклад, на позначення позитивної емоції зацікавленості може використовуватися фразеологізм *kanı kaınayıvermek* – “сподобатись”. Цей фразеологізм перекладається за допомогою заміни його на повнозначне слово.

Отже, дієслова на позначення психоемоційних станів людини прямо номінують емоції, називають їх або описують. Дослідження показало, що зазвичай вони перекладаються за допомогою еквівалента або синонімічної заміни, також можуть застосовуватися описовий переклад, стратегії нейтралізації або емпатизації значення такої лексики.

Найбільш вдалим є переклад, здійснений за допомогою еквівалентного перекладу, однак такий варіант не завжди є можливим через відмінності у мовних та лінгвокультурних особливостях української та турецької мов.

Тож, загалом всі прийоми перекладу фразеологізмів турецької мови, які виражають емоції та психоемоційні стани людини, можна розділити на еквівалентні та нееквівалентні прийоми перекладу. До еквівалентних способів перекладу належать повний або частковий еквівалент. Часто цей варіант перекладу використовується у поєднанні з іншими прийомами перекладу, наприклад – калькою чи описовим перекладом. До нееквівалентних способів перекладу, натомість, належать описовий переклад та калькування.

Неправильним буде визначати якийсь один метод перекладу з перерахованих як кращий, оскільки кожен з них доречний у конкретній ситуації. Однак проаналізовані приклади підтверджують гіпотезу про те, що найбільш вдалий переклад ідіоматичних одиниць – це передача такого виразу мовою перекладу за допомогою використання її повного еквіваленту.

3.3. Особливості перекладу дієслів турецької мови на позначення емоційно-психічних станів українською у публіцистичному тексті

Звернемося також до вивчення особливостей перекладу дієслів турецької мови на позначення емоційно-психічних станів у публіцистичному тексті. Мова ЗМІ вирізняється експресивністю та емотивністю, однак у той же час це сфера, яка направлена, передусім, на інформування та вплив на аудиторію. Перекладач має враховувати особливості перекладу текстів публіцистичного стилю зважаючи на його особливості та вимоги до такого перекладу.

При перекладі публіцистичних текстів важливо дотримуватися вимог до адекватності та еквівалентності перекладу. Дж. К. Кетфорд засновує своє визначення сутності перекладу на явищі еквівалентності й стверджує, що переклад – це заміщення тексту однієї мови еквівалентним текстом іншою мовою (Катфорд Дж., 2004, с. 66). Р. О. Якобсон охоплює у своєму формулюванні ще й екстралінгвістичні знання перекладача: міжмовний переклад, на його думку, або власне переклад, це – інтерпретація вербальних знаків за допомогою будь-якої іншої мови (Якобсон Р. О., 1978, с. 78).

Відповідно, перекладність тексту можна вважати передумовою еквівалентності, оскільки перекладацьке завдання полягає у тому, щоб у процесі перекладу отримати еквівалентний вихідний текст. Таким чином, основним завданням перекладача є максимально повна передача змісту оригіналу, тобто – створення адекватного перекладу, здатного відтворити як зміст, так і форму оригіналу засобами відбору закономірних відповідників (еквіваленти, аналоги і описовий переклад).

Поняття еквівалентності не має однозначного трактування у сучасному перекладознавстві. Це зумовлюється тим, що еквівалентність завжди залишається відносним поняттям – навіть якщо перекладач добивається практичної інформаційної еквівалентності перекладу оригіналу, в теоретичному плані ця еквівалентність буде значно різнитися. Можна стверджувати, що будь-який переклад ніколи не буде абсолютно ідентичним канонічному тексту оригіналу. Сам ступінь зближення тексту перекладу з оригіналом ґрунтується на цілій низці факторів – це і майстерність перекладача, і особливості мов та культур, які піддаються зіставленню, і способи перекладу та характеристики перекладних текстів тощо.

У широкому сенсі еквівалентність розуміється як дещо рівноцінне, рівнозначне чому-небудь. До деякої міри саме ця менша семантична категоричність слова «еквівалентність» і зумовила особливості його трактування у рамках сучасного перекладознавства (Лотоцька О., 2012, с. 38).

Тож, на сьогодні в теорії перекладу еквівалентність розуміється як збереження відносної рівності змістовної, змістової, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації, що міститься в оригіналі та перекладі. Особливо важливо підкреслити, що еквівалентність оригіналу і перекладу насамперед полягає у спільності розуміння інформації, яка міститься у тексті, у тому числі у тій, що імпліцитно віднесена до підтексту та здійснює вплив не тільки на розум, але й на почуття реципієнта.

Еквівалентність перекладу також залежить від ситуації породження тексту оригіналу і його відтворення в мові перекладу. Таке трактування еквівалентності цілком відображає повноту та багатогранність даного поняття, пов'язаного із семантичними, структурними, функціональними, комунікативними, прагматичними, жанровими та іншими характеристиками тексту. Причому всі вказані параметри мають зберігатися в перекладі, однак ступінь їх реалізації буде різнитися залежно від тексту, умов і способу перекладу (Корунець І. В., 2001, с. 69).

Говорячи про еквівалентність перекладу, слід пам'ятати, що найголовнішим у перекладі є передача змісту тексту, тоді як всі інші характеристики цієї інформації (стильові та стилістичні, функціональні чи соціолокальні) не можуть бути точно передані без відтворення змістової інформації. Це відбувається через те, що весь інший зміст компонентів висловлювання нашаровується на змістову інформацію, підказується нею та витягується з неї, у результаті трансформуючись у певні образні асоціації тощо (Алаторцева С. И., 1998, с. 18-19).

Окрім того, слід розрізняти потенційно досяжну еквівалентність (максимальну спільність змісту двох текстів, яка допускається з урахуванням різниці мов цих текстів) та перекладацьку еквівалентність (реальну змістову близькість текстів оригіналу і перекладу, що досягається перекладачем у процесі перекладу). Межа перекладацької еквівалентності – це максимально можлива ступінь збереження змісту оригіналу при перекладі, однак необхідно пам'ятати,

що змістова близькість до оригіналу різною мірою наближується до максимального у кожному окремому перекладі.

Розглянемо приклади досягнення еквівалентності та адекватності при перекладі дієслів на позичення емоційно-психічних станів у турецькій мові. Переклад такої лексики у публіцистичному стилі вимагає розуміння авторського задуму, основної стилістики тексту, його мети та жанрових особливостей. Це дозволить перекладачеві уникнути помилок при передачі експресивних та оцінних семантичних властивостей емотивної лексики, наприклад:

Bazılarımız melankoliye bürünecek yağmurlu günlerin gelişiyile, bazılarımız sevinçle altında dans edecek damlaların, ıslak toprak kokusunu içine çekecek (Livetobloom, 2016) / Деякі з нас з приходом дощових днів **перетворюються на меланхоліків**, а деякі з радістю вдихатимуть запах мокрої землі та дощових крапель, і будуть **радісно танцювати** під ними.

Вираз “*melankoliye bürünecek*” – “перетворюватися на меланхоліків” позначає зміну стану людини та перекладається у тексті за допомогою калькування. Дієслово *dans* у виразі “*sevinçle dans*” – “танцювати з радістю” перекладається за допомогою кальки (дослівного перекладу). При цьому використовуються деякі перекладацькі трансформації, як от – перестановка елементів тексту при перекладі, яка є формальною трансформацією та не впливає на зміни у значенні висловлювання.

Калька є одним із найбільш ефективних та частовживаних прийомів перекладу емотивної лексики, оскільки вона має свої словникові дефініції й може відтворюватися українською мовою з їх використанням. Такий переклад є найбільш точним, а тому може вважатися адекватним та еквівалентним. Приклад такого перекладу спостерігаємо і в наступному виразі:

Aslında pek çoğumuz mutlu hissetmiyoruz ki kendimizi (Livetobloom, 2016) / Насправді, більшість із нас **не почувують себе щасливими**.

У цьому реченні використовується дієслово “*hissetmiyoruz*” – “не відчувати” у сполученні з назвою емоційного стану: “*mutlu hissetmiyoruz*” – “не відчувати щастя”, “не почуватися щасливим”. Використовується калька як

спосіб перекладу, що дозволяє створити адекватний та зрозумілий читачу переклад.

Складніше досягти адекватності та еквівалентності при перекладі сталих виразів. Наприклад, висловлювання *gülmekten yerlere serilmek* буквально означає “падати на підлогу від сміху”. Однак, у такому випадку дослівний переклад не буде доцільним, він не відповідатиме стилістиці тексту та може викликати незрозуміння у читача. Важливо використовувати еквівалентний переклад, який збереже всі експресивні та стилістичні, прагматичні функції такого висловлювання у тексті:

Verilen direktifleri yapmaya çalışırken gülmekten yerlere serilmek garanti (Facebook: Kitaplarım Geldi 2018) / *Я гарантовано сміятимуся до упаду, якщо спробую виконати ці приписи.*

У цьому випадку перекладацьким еквівалентом є вислів “сміятися до упаду”, адже він більш звичний та зрозумілий українському читачеві. Важливо, щоб текст перекладу здійснював такий самий вплив на свого читача, який він здійснює, за задумом автора, в оригіналі на іншомовних читачів. Саме тому перекладач повинен звертати увагу на лінгвокультурні особливості, прогнозувати наскільки доцільним та зрозумілим буде дослівний переклад.

Функціональна еквівалентність як явище перекладознавства тісно пов’язане з поняттям комунікативно-функціонального підходу до перекладу. Відповідно до цього підходу, акт перекладу розглядається як діяльність людини, яка включена у ситуацію прямої комунікації між відправником тексту мовою оригіналу і одержувачем тексту мовою перекладу або непрямой комунікації між одержувачем і відправником через цільовий текст.

Висновки до розділу 3

У ході вивчення особливостей перекладу дієслів турецької мови на позначення емоційно-психічного стану з'ясовані найбільш вживані прийоми перекладу таких лексичних засобів. Якщо мова йде про емотивні, когнітивні дієслова, а також дієслова емоційно-психічного стану або впливу, то такі лексеми перекладаються здебільшого за допомогою дослівного перекладу або словникових еквівалентів.

Загалом, для подолання лексико-семантичних невідповідностей у тексті-оригіналі й тексті-перекладі використовуються такі перекладацькі прийоми, як калькування, описовий переклад, часткові та повні еквіваленти тощо. Виявлено, що основними труднощами перекладу дієслів на позначення емоцій та емоційно-психічних станів є використання описового перекладу для передачі безеквівалентної лексики, переклад полісемантичної емотивної лексики, а також лексики (передусім – фразеологізмів), яка має культурно-специфічні значення, які складно перекласти українською мовою через відсутність аналогічних явищ у нашому культурному чи соціально-політичному просторі.

Для правильного перекладу такої лексики перекладач має володіти лінгвокультурною компетентністю та бути добре ознайомленим із реаліями турецької культури та мови, менталітетом носіїв турецької мови, знатися на фразеології турецької мови та джерелах її утворення, етимології та семантики. Відсутність таких фонових знань у перекладача може призвести до неправильного перекладу або грубих помилок при перекладі культурно-маркованої або лінгвокультурно-специфічної лексики.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження були визначені теоретичні та практичні аспекти вивчення дієслів турецької мови на позначення емоційно-психологічних станів та їх перекладу українською мовою.

З'ясовано, що інтерес до вивчення мовних засобів вираження та репрезентації емоції виник на хвилі активного застосування антропоцентричного принципу у лінгвістичних дослідженнях. Зокрема, це питання активно вивчаються у таких напрямках лінгвістики, як психолінгвістика та когнітивна лінгвістика.

Предметом вивчення психолінгвістики є процес функціонування мовної знакової системи, а саме – процес створення і сприйняття знаків мови людьми. Психолінгвістика ближча до психології, яка вивчає породження, функціонування і будову механізму відображення реальності. Одним із напрямків досліджень у сучасній психолінгвістиці є аналіз відображення емоцій у мові. Когнітивна теорія емоцій (емоціологія), що об'єднує досягнення когнітивної психології і лінгвістики, окреслила нову проблематику вивчення емоційних явищ. Емоціологія є одним із напрямків психолінгвістичних досліджень на сьогодні.

У рамках дослідження мовної репрезентації емоцій та емоційно-психічних станів людини, дослідники виділяють кілька типологій лексики, яка позначає емоційно-психічні стани людини. Всю емотивну лексику поділяють на ту, яка називає, описує та виражає емоції. Окрім того, існує лексика, яка виражає симптоматичні прояви емоцій. Особливе місце серед емотивної лексики у багатьох класифікаціях відділене саме дієсловом. Всі дієслова почуттів поділяються на підгрупи, а саме – дієслова емоційного стану з категоріально-лексичними семами “відчувати певний емоційний стан”, “впасти у певний емоційний стан”, “відчувати певне емоційне ставлення до когось”, “викликати певний емоційний стан”, “виражати у зовнішності, жестах емоційний стан, ставлення”. Також серед таких дієслів виокремлюють дієслова почуття, дієслова психічного впливу, емотивні та когнітивні дієслова.

З'ясовано, що на сьогодні дієслова на позначення емоційно-психічних станів у турецькій мові залишаються недостатньо вивченим питанням у тюркології, однак лінгвістика володіє розвиненою методологічною базою для такого аналізу. Українська лінгвістика на сьогоднішній день безліч методів та підходів до аналізу такого пласту емотивної лексики, у тому числі розроблені на сьогодні принципи та критерії класифікації таких слів.

У другому розділі роботи вивчені лексико-семантичні та функціональні особливості дієслів на позначення емоційно-психічного стану людини у турецькій мові. Зокрема, виокремлені такі групи дієслів за семантичними ознаками: дієслова почуття, дієслова психічного впливу та психічних станів, емотивні дієслова, когнітивні дієслова. У розділі також вивчені оцінні властивості дієслів на позначення емоційно-психічних станів, а саме з'ясовано, що такі дієслова поділяються на групи відповідно до того, які саме емоції вони виражають – позитивні, негативні чи нейтральні.

Вивчення особливостей функціонування дієслів на позначення емоційно-психічних станів у сучасній турецькій мові показало, що у текстах ЗМІ такі дієслова переважно виконують інформативну, оцінну, експресивну функції.

У третьому розділі дослідження визначені особливості та труднощі перекладу дієслів на позначення емоційно-психічних станів людини з турецької мови на українську. У ході вивчення особливостей перекладу турецької лексики на позначення емоцій виявлено, що загалом, для подолання лексико-семантичних невідповідностей у тексті-оригіналі й тексті-перекладі використовуються такі перекладацькі прийоми, як калькування, описовий переклад, часткові та повні еквіваленти тощо.

Виявлено, що основними труднощами перекладу дієслів на позначення емоцій та емоційно-психічних станів є використання описового перекладу для передачі безеквівалентної лексики, переклад полісемантичної емотивної лексики, а також лексики (передусім – фразеологізмів), яка має культурно-специфічні значення, які складно перекласти українською мовою через

відсутність аналогічних явищ у нашому культурному чи соціально-політичному просторі. Для правильного перекладу такої лексики перекладач має володіти лінгвокультурною компетентністю та бути добре ознайомленим із реаліями турецької культури та мови, менталітетом носіїв турецької мови, знатися на фразеології турецької мови та джерелах її утворення, етимології та семантики. Відсутність таких фонових знань у перекладача може призвести до неправильного перекладу або грубих помилок при перекладі культурно-маркованої або лінгвокультурно-специфічної лексики.

Перспективами подальших досліджень є вивчення емотивної лексики турецької мови на матеріалі художніх текстів, а також аналіз потенціалу інших частин мови у позначенні емоційно-психічних станів людини – передусім, іменників та прикметників.

ÖZET

Bu çalışmada, duyguların Türkçede ifade edilmesinin dilsel araçları, yani Türk dilinin fiilleri ile insanın duygu ve zihinsel durumlarının anlamı ile ilgilenilmiştir. Bu seçim, duyguların dilsel ifadesinin onları belirli bir söylemde alıcı için açık ve anlaşılır kılması gerçeğinden kaynaklanmaktadır.

Bilişsel dilbilim, hem Türkoloji hem de Türk dilbiliminde az incelemiş bir alandır. İnsanın duygu ve zihinsel durumlarını belirtmek için Türk dilinin sözlü söz varlığının incelenmesine ayrılmış sınırlı sayıda eser bulunmaktadır. Bu konu konuyla ilgilidir ve bu çalışmanın alaka düzeyini belirleyen ayrıntılı analiz, genellemeler ve sistematizasyon gerektirir.

Ayrıca, Türkiye'ye ve özellikle Ukrayna'da Türk diline artan ilgi ve Türk-Ukrayna ilişkilerinin gelişmesi nedeniyle Türk dilinin duygusal söz varlığının incelenmesi önemlidir. Bu yönüyle Türkçenin bu tür söz varlığının Ukraynacaya çevrilmesi konusu da dikkatimizi çekmektedir.

Araştırmanın nesnesi, modern Türkçenin duygu yüklü fiil sözlüğüdür.

Araştırmanın konusu, duygu ve zihinsel durumu ifade eden Türkçe fiillerin anlamsal özellikleri ve çevrilme yöntemleridir.

Araştırmanın amacı, duygusal ve zihinsel durumu belirtmek için Türkçe fiillerin sözcük ve anlam özelliklerini ve bunların Ukraynacaya çevrilme özelliklerini incelemektir.

Türk dilinin duygusal kelime dağarcığı ve deyimbilim çalışmasının daha da geliştirilmesine katkı sağlamasının yanı sıra Türkçe-Ukraynaca çeviri çerçevesinde çeviri araştırmalarına katkı sağlamasıdır.

Elde edilen sonuçların pratik önemi, dilbilim ve sözlükbilim seminerlerinde, Türkçe öğretiminde ve ayrıca yüksek öğretimde çeviri teorisi ve pratiği dersinde araştırma bulgu ve başarılarının kullanılması olasılığında yatmaktadır. Çalışmanın sonuçları, öğrenci ve araştırma makaleleri yazmak için materyal olarak hizmet edebilir.

Çalışma, duygusal ve psikolojik durumları ifade etmek için Türkçe fiillerin incelenmesinin teorik ve pratik yönlerini ve bunların Ukraynacaya çevrilmesini belirledi.

Dilbilimsel ifade ve duygu temsili araçlarının incelenmesine olan ilginin, antroposentrik ilkenin dilbilimsel araştırmalarda aktif olarak uygulanmasının ardından ortaya çıktığı bulundu. Özellikle, bu konu, psikodilbilim ve bilişsel dilbilim gibi dilbilim alanlarında aktif olarak çalışılmaktadır.

Modern Türkçede duygu ve zihinsel durumları ifade eden fiillerin işleyiş özelliklerinin incelenmesi, medya metinlerinde bu tür fiillerin esas olarak bilgilendirici, değerlendirici, ifade edici işlevler gerçekleştirdiğini göstermiştir.

Duyguları ve duygusal ve zihinsel durumları ödünç almak için fiilleri çevirmedeki ana zorlukların, eşdeğer olmayan kelime dağarcığını iletmek için betimleyici çeviri kullanımı, çok anlamlılıklı duygusal kelime dağarcığının çevirisinin yanı sıra kültürel olarak belirli olan kelime dağarcığının (özellikle deyimbilim) olduğu bulunmuştur. kültürel veya sosyo-politik alanımızda benzer fenomenlerin olmaması nedeniyle Ukraynaca'ya çevrilmesi zor olan anlamlar. Bu tür sözcüklerin doğru çevrilebilmesi için çevirmenin dil ve kültür yetkinliğine sahip olması, Türk kültür ve dilinin gerçeklerini, Türkçe konuşanların zihniyetini, Türkçenin anlatım biçimini ve kaynaklarını, etimolojisini ve anlambilimini iyi bilmesi gerekir. Çevirmenin bu tür bir arka plan bilgisinin olmaması, yanlış çeviriye veya kültürel olarak işaretlenmiş veya dil-kültürel olarak belirli kelime dağarcığının çevirisinde büyük hatalara yol açabilir.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алаторцева С. И. (10.02.01. СПб., 1998.) *Проблемы неологии и русская неография*: дисс. докт. филол. наук: 317 с.
2. Апресян Ю. Д. (1995) *Образ человека по данным языка: попытка системного описания. Вопросы языкознания. № 1. С. 37-66.*
3. Арнольд И. В. (2012) *Лексикология современного английского языка.* Москва: ФЛИНТА, 376 с.
4. Астен Т. Б. (2000) *Формирование межтекстуального эмоционального фона средствами английского языка (на материале произведений С. Моэма): (автореф. дис. канд. филол). наук: Волгоградский государственный университет , 23 с.*
5. Бабенко Л. Г. (1989) *Лексические средства обозначения эмоций в русском языке.* Свердловск: Изд-во Урал, ун-та, 182 с.
6. Белянин В. П. (2003) *Психолингвистика: учебник.* Москва: Флинта: Московский психолого-социальный институт, 232 с.
7. Бодуэн де Куртэне I. А. (1879) *Подробная программа лекций И. А. Бодуэна де Куртэне в 1877-1878 уч. году. Известия и учёные записки имп. Казанского университета. Казань, № 2. С. 353–382.*
8. Вансяцкая Е. А. (1999) *Роль невербальных и вербальных компонентов коммуникации в текстах, отражающих эмоциональные реакции человека и их соотношение (на материале английского языка): (автореф. дис. ... канд. филол. Наук): 10.02.04. Ивановский государственный университет, 22 с.*
9. Вещилова В. Ф. (1962) *Глаголы движения в турецком языке. Исследования по сравнительной грамматике тюркских языков. Часть IV. Лексика.* Москва, С. 93–105.
10. Виноградов В. С. (2001) *Введение в переводоведение.* Москва: Издательство ИОСО РАО, 224 с.
11. Войтко В. I. (1982) *Психологічний словник.* Київ: Вища школа, 218 с.

12. Гамзюк М. В. (2010) Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. *Особливості взаємодії емоційної і когнітивної систем.* №9. С. 107–112.

13. Гарифуллина А. М. (2005) *Фразеологические единицы, выражающие эмоции и чувства человека, в турецком и английском языках:* (дис. ... канд. филол. наук.) Татарский государственный гуманитарно-педагогический университет, Казань.

14. Гончарук М. М. (2012) До проблеми поняття «емоція» у лінгвістиці. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики.* Вип. 1. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. 2012. С. 30–39.

15. Гордейчук И. П. (1995) Эмоция в поэтическом слове (на материале «Дуинских элегий» Р. М. Рильке). *Язык и эмоции: сб. научн. тр.* Волгоград: Перемена, С. 178-184.

16. Гумовська І. М. (2016) Дослідження юридичної психолінгвістики та атрибуція тексту. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство).* Вип. 23. С. 198-202.

17. Дишлева С. М. (2008.) Адвербіальна дистрибуція лексико-семантичних груп українських дієслів (автореф. дис. ... канд. філол. Наук) Київ,

18. Дмитриев Н. К., Чистяков В. М., Бакеев Н. З. (2013) *Глаголы движения, глаголы действия. Глаголы речи. Глаголы мышления. Очерки по методике преподавания русского и родного языков в татарской школе.* Москва.

19. Зиновьева Е. И., Хруненкова А. В. (2015) *Лингвистические основы описания русского языка как иностранного. Лексикология.* Санкт-Петербург: Нестор-История.

20. Жегалина Г. В. (2000.) *Способы выражения эмотивности в эрзянском языке* (автореф. дис. ... канд. филол. Наук) Саранск.

21. Ильин Е. П. (2001) *Эмоции и чувства.* Санкт-Петербург: Изд. дом «Питер».

22. Катфорд Дж. К. (2004) *Лінгвістична теорія перекладу: Про один аспект прикладної лінгвістики*. Київ: Едіторіал.
23. Колшанский Г. В. (2005) Соотношение субъективных и объективных факторов в языке. Москва: URSS: КомКнига.
24. Коренькова О. А. (2016) Визначення поняття «дієслова психічного стану» в сучасній українській мові. *Молодий вчений*. № 3. С. 534-537.
25. Корунець І. В. (2001) *Теорія і практика перекладу (аспектний переклад)*. Вінниця: «Нова книга», 448 с.
26. Кротевич Є. В., Родзевич Н. С. (1957) *Словник лінгвістичних термінів*. Київ: Вид-во АН УРСР, 236 с.
27. Кубрякова Е. С. (1991) *Человеческий фактор в языке. Язык и порождение в речи*. Москва: Наука, 238 с.
28. Кузнецова Э. В. (1989) *Лексикология русского языка. Учеб. пособие*. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Высшая школа, 216 с.
29. Латышев Л. К. (2001) *Технология перевода*. Москва: НВИ-Тезаурис.
30. Левицкая Т. Р., Фитерман А. М. (1963) *Теория и практика перевода с английского языка на русский*. Москва: Издательство литературы на иностранных языках, 123 с.
31. Леута О. І. (2009) *Дієслівні речення в українській літературній мові: структура, семантика, моделі*(автореф. дис. ... д-ра філол. наук.) Київ, 35 с.
32. Лотоцька О. (2012) Особливості перекладу мовних реалій як одиниць безеквівалентної лексики (на основі англомовних прозових творів О. Генрі). *Мандрівець*. № 3. С. 72-74.
33. Мельничук Н. О. (2014) Співвідношення емотивності та оцінності у структурі англійського прикметника. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Вип. 11. С. 99-107.
34. Навроцька Н. А. (2013) Дієслова, які виражають психоемоційний стан особи в англійській, німецькій, іспанській та українській мовах. *Science and Education a New Dimension, Philology I (3), Issue 13*, С. 84-86.

35. Никитин М. В. (1988) *Основы лингвистической теории значения*, Учеб. Пособие. Москва: Выс. Шк., 168 с.
36. Парасюк Т. В. (2005) *Функціонально-ономасіологічний аналіз дієслів на позначення емоційних станів у сучасній українській літературній мові*. Львів.
37. Пименова М. В. (1995) *Семантико-синтаксический аспект ментальных глаголов (на материале русского и английского языков)* (автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. спец.). Санкт-Петербург, 16 с.
38. Покровська І. Л. (2007) Критерії класифікації фразеологізмів у працях турецьких лінгвістів. *Сходознавство*. №38. С. 114–118.
39. Рецкер Я. И. (1982) *Пособие по переводу с английского языка на русский язык*. 3-е изд. перераб. и дополн. Москва: Просвещение, 159 с.
40. Романова Н. В. (2011) Проблема емоційної і емотивної лексики. *Науковий вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. Луцьк, №3, Ч. 2. С. 174–179.
41. Селяев А.В. (1995) *Сопоставительный анализ лингвистических средств выражения положительных и отрицательных эмоций в британском и американском вариантах английского языка* (дис. ... канд. филол.наук) Нижний Новгород, 211 с.
42. Сем'янків Н. В. (2015) Психолінгвістичні аспекти вербалізації емоцій в емотивному дискурсі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Вип. 2. С. 279-284.
43. Слесарева И. П. (1990) *Проблемы описания и преподавания русской лексики*. Москва: Русский язык, 174 с.
44. Стадній А. С. (2010) Психолінгвістичний аспект емоційно-оцінної лексики. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство*. Т. 18, Вип. 16. С. 321-325.
45. Станкевич В. Л. *Ментальные глаголы в русском языке: состав, структура, семантический объем (в сопоставлении с белорусским)* (автореф. дис. канд. филол. наук) Минск, 1991. 28 с.
46. Ступак І. В. (2011) *Структурно-семантичні та функціональні характеристики похідних каузативних дієслів у німецькій та українській мовах*

(Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження. – Т. 6). Донецький Національний Університет імені Василя Стуса, Донецьк 470 с.

47. Тарланов З. К. (1995) *Методы и принципы лингвистического анализа: учеб. пособие*. Петрозаводск: Изд-во Петрозаводского ун-та, 190 с.

48. Троилина И. А. (1995) Функционально-семантический подход в изучении проблемы языковой эмотивности. *Язык и эмоции*. Волгоград: Перемена, С. 60–68.

49. Тузлу А. М. (2012) Лексико-фразеологические средства выражения эмоций в турецком языке. *Филология и культура*. № 3 (29). С. 73–77.

50. Хрупіна Г. В. (2013) *Структура дієслів психічного впливу зі значенням «встановлення людських стосунків» у німецькій мові*. Філологічні науки. Книга 4, 99 с.

51. Чертыкова М. Д. (2015) *Глаголы со значением эмоции в хакасском языке: парадигматика и синтагматика*. Абакан: Издательство ФГБОУ ВПО «Хакасский государственный университет им. Н. Ф. Катанова», 160 с.

52. Шаховский В. И. (2009) *Категоризация эмоций в лексико-семантической системе (на материале английского языка)* (дисс. доктора филол. наук) Москва, 402 с.

53. Шаховский В. И. (2009) О лингвистике эмоций. *Язык и эмоции: сб. научн. тр.* Волгоград: Перемена, С. 3-15.

54. Шаховский В. И. (2011) *Эмотивный компонент значения и методы его описания. Учебное пособие по спецкурсу*. Волгоград: Изд-во ВГПИ им. А. С. Серафимовича, 96 с.

55. Шаховский В. И. (2010) *Эмоции: Долингвистика, лингвистика, лингвокультурология: монография*. Москва: Книжный дом Либроком, 2010. 128 с.

56. Юлдашев А. А. (1961) Глаголы чувственного восприятия (verba sentiendi) в тюркских языках. *Историческое развитие лексики тюркских языков*. Москва: С. 294–461.

57. Якобсон Р. О. (2011) *О лингвистических аспектах перевода. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике*. Москва, С. 16–24.
58. Яременко В. В., Сліпущко О. М. (2008) *Новий тлумачний словник української мови (3 томи)*. Київ: Аконіт, 926 с.
59. Biber D. (2006) *University Language: a Corpus-based Study of Spoken and Written Registers*. John Benjamins Publishing Co, 261 p.
60. Croft W. (1993) *Case Marking and the Semantics of the Mental Verbs. Semantics and Lexicon: ed. by J. Pustejovsky*. Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 72 p.
61. Pronko N. H. (1980) *Language and psycholinguistics: a review. Psychological Bulletin*. 43 (3), P. 189–239.
62. Gercek Gundem (2020) *Ağlamak, normal ve insani bir duygusal ifade olara kabuledilir*,
Відновлено з :
<https://www.gercekgundem.com/galeri/saglik/10503/aglamanin-daha-onceduymadiginiz-sasirtan-faydalari>
63. (2021) *Altun: Sevinmek yerine tezvirat ve manipülasyona sarılanlar olmuştur*. Відновлено з : <https://www.dha.com.tr/yurt/altun-sevinmek-yerine-tezvirat-ve-manipulasyona-sarilanlar-olmustur/haber-1833484>
64. (2020) *Aşırı takım sevgisi sağlık sorunlarını beraberinde getiriyor*. Відновлено з : <https://www.dha.com.tr/saglikyasam/asiri-takim-sevgisi-saglik-sorunlarini-beraberinde-getiriyor/haber-1757029>
65. Atar A. (2021) *Kavga ettiği babasını korkutmak isterken, ayırmaya çalışanı öldürmüştü*. DHA, Відновлено з : <https://www.dha.com.tr/yurt/kavga-ettigi-babasini-korkutmak-isterken-ayirmaya-calisani-oldurmus/haber-1841698>
66. (2018) *Babalar Günü alışverişinin dört birini elektronik ürünler oluşturuyor*. T24, Відновлено з : <https://www.t24.com.tr/haber/babalar-gunu-alisverisinin-dort-birini-elektronik-urunler-olusturuyor,648606>
67. Bayraktar V. (2021) *Rus öğrencinin ailesi Adli Tıp Kurumu'na geldi; umutları sürüyor*. DHA, Відновлено з : <https://www.dha.com.tr/amp/yurt/rus-ogrencinin-ailesi-adli-tip-kurumuna-geldi-umutlari-suruyor/haber-1842411>

68. (2015) *Barlas: Cumhurbaşkanını sınırlendirmek Hükümet'in 'İcraat Programı'nın bir maddesi hâlâ...* T24, ВІДНОВЛЕНО З : <https://t24.com.tr/haber/barlas-cumhurbaskanini-sinirlendirmek-hukumetin-icraat-programinin-bir-maddesi-hala>.

69. Demir F. (2010) *Sempozyumda 'Fethullahçı' protesto. Gazete Vatan*, ВІДНОВЛЕНО З : <http://www.gazetevatan.com/sempozyumda--fethullahci--protesto-332650-gundem/>

70. (2021) *Depresyon. Sağlık Rehberi*, ВІДНОВЛЕНО З : <https://www.medicana.com.tr/saglik-rehberi-detay/3650/depresyon>

71. (2021) *Yüreğini ateş almak ne demek? Mardinlife*, 2021. ВІДНОВЛЕНО З : <https://www.mardinlife.com/yuregini-ates-almak-ne-demek-yuregini-ates-almak-sozunun-anlami-nedir.html>

72. (2019) *Falcao: Real Madrid maçında 3 puan alacağız. DHA*, ВІДНОВЛЕНО З : <https://www.dha.com.tr/son-dakika/falcao-real-madrid-macinda-3-puan-alacagiz/haber-1726336>

73. (2016) *Hayattan Zevk Almanın 16 Altın Kuralı. Livetobloom*, ВІДНОВЛЕНО З : <https://livetobloom.com/hayattan-zevk-almanin-16-altin-kurali/>

74. Kenarlı G. Emine Erdoğan (2019) *Vefa Buluşması'nda gönül dostlarıyla bir araya geldi. DHA*, ВІДНОВЛЕНО З : <https://www.dha.com.tr/istanbul/emine-erdogan-vefa-bulusmasinda-gonul-dostlariyla-bir-araya-geldi/haber-1665832>

75. (2021) “Kendi değerınızı sınav başarısıyla ilişkilendirmeyin”. *DHA*, ВІДНОВЛЕНО З : <https://www.dha.com.tr/egitim/kendi-degerinizi-sinav-basarisiyla-iliskilendirmeyin/haber-1833339>

76. (2018) *Kitaplarım Geldi. Facebook*, ВІДНОВЛЕНО З : https://ms-my.facebook.com/hashtag/solsagkitabim?source=feed_text&epa=HASHTAG

77. Kutay K. (2021) *Ünlü aktivist Chomsky: İslam Avrupa'nın bin yıllık korkusu. DHA*, ВІДНОВЛЕНО З : <https://www.dha.com.tr/dunya/unlu-aktivist-chomsky-islam-avrupanin-bin-yillik-korkusu/haber-1837903>

78. Poyraz D. (2021) *Görme engelli Melisa, Ağrı Dağı'na zirve yaptı. DHA*, ВІДНОВЛЕНО З : <https://www.dha.com.tr/amp/yurt/gorme-engelli-melisa-agri-dagina-zirve-yapti/haber-1844007>

79. (2021) Tercih sürecini doğru değerlendirmek için öneriler. *DHA*,
Відновлено з : <https://www.dha.com.tr/egitim/tercih-surecini-dogru-degerlendirmek-icin-oneriler/haber-1841139>